¡Avant! *Un poema inèdit de Vicent Blasco Ibáñez* —revisat per Constantí Llombart

[¡Avant! An unpublished poem by Vicente Blasco Ibáñez
—proofread by Constantí Llombart]

LLUÍS RODA

Independent Scholar

lroda@hotmail.com / orcid.org/0000-0003-2390-5809

RESUM: Aquest article publica la transcripció dels quatre fulls conservats en la Biblioteca Valenciana del poema «¡Avant!», un manuscrit de Vicent Blasco Ibáñez (València, 1867 - Menton, 1928), corregit per Constantí Llombart (València, 1848 - València, 1893). Són divuit sextets escrits en llengua catalana que anaven a ser presentats als Jocs Florals de València de 1891. L'article reuneix informació sobre la peripècia del document fins a l'actualitat, amb la figura clau de Ramon Andrés i Cabrelles (Campanar [València], 1869 - València, 1957) en la conservació i donació. Per a l'autor de l'article, el poema «¡Avant!» representa l'entrada de la literatura valenciana en la Modernitat.

PARAULES CLAU: Blasco Ibáñez, Constantí Llombart, Avant, poesia valenciana, Renaixença, Modernitat, normativització

ABSTRACT: This article publishes the transcription of a handwritten poem by Vicente Blasco Ibáñez (Valencia, 1867 - Menton, 1928), kept in the Biblioteca Valenciana. This poem named «¡Avant!» [Forward!] is four sheets long, and it is composed of one hundred and eight verses, written in Valencian Catalan language to compete for the Floral Games Award of Valencia in 1891. Blasco submitted these sheets to his friend Constantí Llombart for language review, as Llombart was a specialist in the language. In the end, Blasco never submitted the poem for the contest because he was unexpectedly invited to lecture at this same event. This article explains how the poem has arrived to us nowadays and kept hidden until now. The author of this article claims that this poem represents the decisive start of Modernity in Valencian literature.

KEYWORDS: Blasco Ibáñez, Constantí Llombart, Avant, Valencian poetry, Renaixença, Modernity, Catalan language standardization

Recepció: 27/07/2018. Acceptació: 10/09/2018. Publicació: 16/11/2018

REVISTA VALENCIANA DE FILOLOGIA / 11 (2018) p. 289-349 / ISSN 0556-705X DOI 10.28939/RVF.V212.48

1. Els intents de fixació ortogràfica, gramatical i lèxica en la transició del segle XIX al XX

Hem volgut començar amb aquest epígraf de «La normativització del català contemporani» del manual *Història de la llengua catalana* (Ferrando & Nicolàs 2017: 492-498), on podem llegir:

Comptat i debatut, la fixació ortogràfica del català resultava peremptòria si es pretenia estendre'n l'ús als diversos àmbits de la vida social. Però fins a la primera generació modernista no trobem cap reflexió ambiciosa sobre una eventual regulació normativa que acabés amb la caòtica dispersió de grafies i solucions morfològiques imperant i servís alhora de vehicle per a l'ús lingüístic general.

En efecte, al voltant de la revista modernista *L'Avenç*, creada el 1889, i de l'editorial del mateix nom, fundada el 1891, es constituí un nucli jove, que creia en les possibilitats de la llengua com a instrument d'una cultura moderna.

El número de desembre de 1889 de *L'Avenç literari artístich científich* [sic]¹ s'obria amb un article de l'erudit denier Roc Chabàs (1844-1912): «Lo moviment lliterari artístich y arqueològich á Valencia», on informava:

Continúa també en la publicació del *Diccionario valenciano-castellano* de Escrig, molt corregit y augmentat, el entussiasista valencianista En Constantí Llobart. Servirá molt més qu' el primitiu pera 'l comú de les gents; en tal concepte 'l tinch com un adelant d' utilitat práctica. Em dól, per altra part, que no siga un treball lliterari en regla, com el fet en Francia sobre les llengues provençals; però tením que desenganyarnos y conéixer lo platónich dels nostres desitjos. ¿No mos tindréu que contentar en assó, quant los catalans, ab més mitjos, no han fet encara possible la publicació del tresor recullit per En Marian Aguiló? Els diccionaris vulgars han d' anar al davant dels científichs.

1 Per motius obvis, farem ús discrecional de l'adverbi *sic* en les citacions d'aquest article.

Seguint Guardiola (2005), farem referència a aquest diccionari com a *DLlombart* (Llombart 1887). Guardiola deixa clar (236) que l'obra «és citada en nombroses investigacions de prestigi com a “diccionari (d')Escrig-Llombart”». El diccionari *DEscrig* (Escrig 1851) havia estat reeditat l'any 1871 però es trobava novament exhaurit. La segona edició havia estat senzillament una reimpressió. Guardiola (234-235) ens ho recorda:

El segle XIX valencià presenta una efervescència notable en l'elaboració de diccionaris que s'arrossega ja des del segon terç del XVIII amb la producció de Carles Ros. [...] De fet, apareixen al llarg de les primeres dècades nombrosos autors que des de la capital mateix es preocupen per dotar d'aquest instrument la seua llengua: alguns inèdits en el moment —i encara ara—, com la petita obra de Marc Antoni Orellana (1802), la de Manuel Joaquim Sanelo (1802 i 1805) i la d'un tal CMG (1825), davant d'altres, que sí que la pogueren veure publicada, com ara, Just Pastor Fuster i Tarongí (1827). Vora aquestes produccions, hem d'esmentar també diverses recopilacions temàtiques, com la dels ocells (1795) i els peixos (1802) de l'Albufera de Marc Antoni d'Orellana.

A mesura que ens acostem a la mitjanja del segle s'intensifica aquest tipus de producció intel·lectual. Trobem inventaris de caràcter menor, com el de Vicent Salvà (1838), Lluís Lamarca (1839 i 1842), Miquel Rosanes (1864), Josep Maria Cabrera (1868) o l'inèdit Josep Pla i Costa (c. 1870) [...] i, encara, l'inèdit de Tomàs Font i Piris (c. 1852).

Constantí Llombart no partia de zero. Ni ho amagava.

La referència completa de l'obra és *Diccionario valenciano-castellano de D. José Escrig y Martínez. Tercera edición corregida y aumentada con un considerable caudal de voces, frases, locuciones, modismos, adagios y refranes, de que las anteriores carecían, y precedida además de un nuevo prólogo, la biografía de su autor, y un ensayo de ortografía lemosino-valenciana*. (Guardiola: 236)

Més encara, *D Llombart* inclou quatre fulls (XLVII-L) sota l'epígraf «Obras impresas ó manuscritas que debieran consultarse para el estudio de nuestra lengua» que conté noranta-sis referències de setanta-un autors diferents. On, per posar un parell d'exemples, trobarem la *Gramática de la lengua catalana* d'«Antonio Bofarull y Adolfo Blanch» (1867) o el *Diccionario catalán-castellano-latino* de «Pedro Labernia» (1848).

El diccionari *D Llombart* «es publicará en fascicles entre el 1887 i el 1895» (Guardiola: 235). És a dir, quan Llombart morí el 31 de març de 1893, l'obra no es trobava editada en la seua totalitat.

Efectivament, *D Llombart* inclou un *Ensayo de Ortografía Lemosino-valenciana*, on a peu de pàgina trobem la nota següent:

Oportuno hemos creído insertar aquí este trabajo, premiado en los Juegos Florales de 1880 con la *Abeja de oro* ofrecida á este tema por el Ateneo Científico, Literario y Artístico de Valencia. Este opúsculo, inédito hasta la actualidad, ex profesamente lo ha traducido su autor, el Sr. Llombart, del lemosín en que fué escrito para dicho Certamen, al castellano en que ahora se publica.

Convé tenir present la cronologia, perquè no va ser fins al 1891 que *L'Avenç* va publicar *Ensayo de gramática de catalan moderno de Pompeyo Fabra* [sic] (Barcelona, Est. y Llib. L'Avenç de Massó y Casas). Pompeu Fabra (1868-1948) és una generació més jove que Llombart (1848-1893), que morí als quaranta-cinc anys. Escrivia Llombart el 1880, traduït i publicat el 1887 (*D Llombart*: xvi):

No se nos ignora que, atendido el estado de anarquía en que nuestro lenguaje se encuentra, es dificultosa empresa la de establecer reglas, cuya exactitud, á satisfacción de la mayoría, pueda fijar uniformemente la manera de leer y escribir bien en valenciano, cuanto menos careciendo de la autoridad y suficiencia que se requieren para adquirir aquéllas fuerza de ley, por decirlo así, y ser generalmente aceptadas.

Llombart parla en present de «las especiales condiciones en que hoy el lemosín se encuentra». I té molt presents les dificultats que es plantegen a qual-sevol escriptor que vulga fer ús de la llengua (xvii): «los no pequeños inconvenientes [...] la excepcional posición en que un autor cualquiera, inevitablemente, ha de colocarse para realizar el objeto de que se trata, ¿cuál, en conciencia, podrá ser el mejor sistema ortográfico adaptable en el día á nuestro idioma? ¿Nos atenderemos á la *pronunciación*, al *uso constante*, ó á la *etimología*?». Les respostes són una qüestió tècnica que d'entrada poden admetre més d'una solució (xxv):

Resulta de lo dicho, que tanto unos como otros, lo mismo aquellos que suprimen que los que emplean ó usan la *t* delante de la *j*, respectivamente tienen sus razones para defenderse: y mientras tanto una *Academia lemosino-valenciana*, verdaderamente autorizada, no determine lo mismo éste que otros varios puntos gramaticales, podrán continuar escribiéndose las palabras de ambos modos, sin que por eso esencialmente se falte á las reglas de la buena ortografía.

Llombart manté un criteri de raonabilitat a l'hora de prendre decisions tècniques, com també la necessitat d'una autoritat competent. Fixeu-vos també com Llombart (xxvi) mostra una intuïció avançada i moderna en relació amb la ce trencada (ç):

Asimismo, y finalmente, hemos visto usada la *z* no pocas veces en lugar de la *ç*, igualmente que ésta en vez de la *s*, sin duda á consecuencia de no haberse dispuesto del referido signo las imprentas, signo que, á nuestra manera de entender, ya que tan propio y característico es en ella como en el idioma francés, debería continuar usándose.

Anys després, aquest serà el criteri que seguí també *L'Avenç*. La *rupturista* grafia aparegué per primera vegada en la capçalera de gener de 1891, com un tret de modernitat davant la Renaixensa. Però, pel desembre de 1890, encara era *L'Avens*.

L'objectiu de Llobart a l'hora d'escriure el seu assaig d'ortografia l'any 1880 sembla especialment utilitarista i polític:

El pretexto [...] diciendo que ni está en uso ni reglas ortográficas tenemos, no ha de valerles en lo sucesivo; porque ciertamente en este imperfecto ensayo encontrarán solución á las principales dificultades que se les presenten, para lo cual hemos procurado reunir en él cuantos principios consignaron en sus obras los principales autores que de esta materia tratan (xxix).

I com si anunciara l'obra de codificació moderna i futura de Pompeu Fabra, que no es consumarà sinó al llarg del primer terç del segle xx, com a resultat de l'assimilació adient dels esforços anteriors, Llobart acaba el seu assaig ortogràfic amb aquest paràgraf esperançador (xxxii):

Hemos terminado, pues, y no podemos menos de decir que es indispensable de todo punto continuar el estudio científico de nuestra nativa lengua, que si bien olvidada hasta hace pocos años, empezó ya con el Renacimiento á ser restaurada por nuestros escritores y poetas; y acaso no está ya lejano el día en que pueda colocarse al nivel de la castellana, sobre todo si se componen para su conocimiento buenas gramáticas y diccionarios, de que tanta falta se nota, siendo quizás este el principal motivo de su decadencia.

No és aquesta l'actitud pròpia de qui sols s'enyora, sinó més aviat la d'aquell que se sent responsable per poder continuar, entre els que l'han precedit i els que vindran.

De fet, les novetats de *DLlobart* són les que permeten afirmar a Guardiola:

Elements nous, que al nostre parer fan que l'obra es convertesca en un diccionari diferent i innovador dins del panorama de la història de la lexicografia valenciana: el *DLlobart* és el primer diccionari general del valencià, amb característiques pròpies d'aquest tipus d'obres i supera, per això mateix, l'herència valenciana rebuda (236).

Amb tot la tasca d'aquest autor no és la d'un simple copista i esporgador de treballs ja fets. [...] La recopilació en una sola obra de tota la tradició lèxica precedent és un dels mèrits principals d'aquest diccionari (254).

A més del de Guardiola (2005), hi ha també l'article «Constantí Llombart i la llengua» de Joaquim Martí (2005), els dos amb una bibliografia complementària. Martí (206) ens recorda la solució pràctica, no exempta d'èxit, per què optaren Josep Bernat i Baldoví i Josep Maria Bonilla des de *La Don-sayna* (núm. 2, 8 de desembre de 1844); la qual, en alguns aspectes, recorda la posició d'«el català que ara es parla»:

«Nosotros escribim en valensià tal com se parla en lo dia; de modo que a conte de escriure *mitjana*, posem *muchana*, que és com millor s'entén; a conte de escriure *lleig* y *vaig*, posem *llech* [...] y asò ho diferensiem de *Vich* y *Munich*, escribint *Vic*, *Munic*, y així en lo demás.»

Més endavant, Martí (208) subratlla el que ja havíem esmentat: «Llombart havia expressat en diferents ocasions la necessitat de fundar una acadèmia que s'encarregués d'elaborar i patrocinar l'ortografia, la gramàtica i el diccionari de la llengua». De fet, entre els models de llengua literària propugnats per Llombart i per Llorente, «no hi havia tanta diferència, sinó més aviat bastants coincidències [...], en la pràctica, tractaven d'evitar arcaismes innecessaris i d'atorgar un paper no menyspreable a l'ús lingüístic contemporani, despuntant-lo de castellanismes» (214). I Martí conclou amb raó: «En definitiva, Constantí Llombart va lluitar amb entusiasme i bona voluntat per la dignificació cultural del poble valencià, cosa que hagué de fer sovint en solitari, o amb l'ajut d'uns pocs amics i companys» (229).

2. Les narracions valencianes i les estrofes d'«El murciélago alevoso» de Blasco Ibáñez

Alfons Cucó reuní l'obra en català coneguda de Vicent Blasco Ibáñez a *Narracions valencianes* (Blasco 1967). L'autor valencià, que va conèixer un èxit literari i cinematogràfic mundial sense precedents (Roda 2017), era fill de pares aragonesos, arribats a la ciutat, com tants altres, a la recerca d'un futur millor, on es van conèixer. Els esforços de restauració de la llengua pròpia dels valencians, propis de la nostra Renaixença, no li foren aliens. Si més no, a l'inici. I en català va publicar precoçment la seua primera producció literària: «La torre de la Boatella» (Blasco 1882), quan tenia quinze anys. En tot cas, no disposem d'una determinació precisa i cabal de les circumstàncies i del moment de l'allunyament de Blasco d'un ideari culturalment i políticament valencianista. En qualsevol cas, Eugeni d'Ors continua sent reconegut dins la literatura catalana per allò que va aportar i no per l'evolució posterior. Més encara, els nostres renaixentistes van escriure tots també en castellà. Fins i tot, majoritàriament. Valorem-ne les aportacions, ja que nosaltres som el resultat d'una *suficiència* imprescindible. I, per tant, d'un objectiu acomplit pel que fa a la responsabilitat decimonònica; perfectible, sobre la qual no és lícit projectar les ombres pròpies.

Els estudis sobre la Renaixença valenciana de Rafael Roca continuen aportant dades que admeten interpretacions diverses. No cal dir que és un bon coneixedor de l'època:

De vegades hom té la sensació que una part de la nostra comunitat científica és una massa estàtica que sobreviu a base de tòpics bastits al damunt de quatre intuïcions enunciades als anys 60 i 70 del segle passat, i repetides des d'aleshores fins a la sacietat. Una part substancial que ha trobat en Llorente una presa fàcil, un boc expiatori en qui potser descarregar frustracions col·lectives. L'experiència demostra, però, que només des del desconeixement de l'època i de la labor llorentina es pot dissentir d'una manera tan radical i fàtua de l'opinió d'intel·lectuals com ara Josep Sanchis Sivera, Miquel Duran de València [...] (Roca 2007: 170).

Podríem afirmar el mateix en relació amb Blasco Ibáñez? Si la pregunta ofén, és que cal. Roca (2007: 125-170) aporta informació rellevant en el capítol «La filial simpatia envers Vicent Blasco Ibáñez».

Juli Just (València, 1894 - París, 1976) va publicar *Blasco Ibáñez i València* el 1929, un any després de la mort del novel·lista. Recordem-ne un fragment (Just: 81):

En alguna ocasió la seua ploma escrigué contra Llorente atacs duríssims, és dir, contra la política que preconisava. Una volta escrigué un article singularment agressiu. «El murciélag alevoso», en el qual escometia contra el valencianisme de sagristia que, frustrant les intencions de Llobart, venia fent-se en «Lo Rat Penat», del qual feia temps, després d'una curta estància en ell, durant la qual escrigué algunes narracions i poesies en llengua vernàcula, que s'havia separat, veient que en la polèmica suscitada sobre la política que allí deuria seguir-se i en la qual intervingueren el capellà Peris Pascual, Altet i Ruata, Víctor Balaguer, Llorente i Mistral, triomfà el criteri conservador en oposició al que havia sustentat Llobart. Llorente, no obstant, no deixà d'estimar-lo. El seu consell [de Llorente] era que Blasco no devia fer altra cosa que literatura.

Més amunt, hem fet esment de les narracions valencianes de Blasco. En canvi, els únics versos en *vernacle* que li coneixíem eren precisament els que Blasco deixà escrits en l'esmentat article d'«El murciélag alevoso» (*El Pueblo*, 28-07-1898), la primera estrofa dels quals feu conèixer Sanchis Guarnier a *Renaixença al País Valencià* el 1968 (Sanchis 1982: 50):

No la daurada llira, oh reina subirana!
als graons de ton trono avui ve cortesana
a entonar-te les gestes de l'art i dels amors:
tan sols vol demanar-te, humil en ta presència,
que, com a reina que eres, emplees ta influència
posant boçals de ferro a tots los trobadors.

Sanchis Guarner es planteja (58-63) «per què Blasco, tan pregonament valencià, no va escriure en vernacle» (59). I arriba a una conclusió que també nosaltres compartim: «si examinem la circumstància fredament, veiem que no podem fer-li'n cap retret» (63).

L'article d'«El murciélagu alevoso» ha estat reproduït tendenciosament (en la mesura que no està traduït al català com ho estan, en canvi, els d'uns altres autors) per Alfons Cucó i Ricard Blasco a *El pensament valencianista* (1992: 53-58). I podem llegir, per tant, les dues estrofes. La diferència de transcripció és molt petita pel que fa l'estrofa de Guarner (v. 1: desaparició de la coma, i inclusió de l'exclamació inicial; v. 4: desaparició de la coma segona; v. 5: desaparició de la coma primera; v. 2 i v. 4-6: ús de majúscula inicial).

Reproduïm tot seguit les estrofes i les primeres oracions de l'article:²

No la daurada llira ¡oh reina subirana!
Als graons de ton trono avui ve cortesana
a* entonar-te les gestes de l'art i dels amors:
Tan sols vol demanar-te, humil en ta presència*
Que com a reina que eres, emplees ta influència
Posant boçals de ferro a tots los trobadors.

No vaig a cantar glòries de la passada història,
Puix prou les remenegen i d'elles fan memòria
Els Dantes i els pedantes del carrer de la Mar.
Agarra, ¡reina hermosa! la musa llemosina
Que sols a silvelistes i escolans il·lumina
I lliga-la a una estaca per a fer-la callar.

En un minuto, señores, en un minuto he escrito todo esto. ¿Que son ver-
sos malos? Eso ya lo sé yo.

2 Assenyallem amb asterisc errors no atribuïbles a l'original de Blasco Ibáñez sinó a la transcripció de Cucó i Blasco (53).

Pero los que suelta el Parnaso lemosín que todos los julios se cobija bajo las bambalinas del Principal les cuestan a los maestros en *Gay Saber* todo un año de incubación y al fin salen, poco más o menos, tan malos como los que hago yo en un minuto.
¡Si esto es la cosa más fácil del mundo!... Ah!* Si en vez de premiar los partos de la musa lemosina con bisutería barata diesen algo que valiese la pena ¡Que* de laureles ornarían mi frente!

Divertidament, demolidors. Cal reconèixer que els versos deixen el lector amb simpàtiques ganes de més. El lector modern, se sobreentén; ja que, de modernitat, es tracta. Avança la noció d'escriptor professional. Preferim no fer més comentaris, de moment...

No ignorem els pocs poemes en castellà que Blasco va escriure. Però ens sorprén el plural «poesies en llengua vernàcula» que Just ha fet servir més amunt.

Ens són conegudes les poques poesies castellanques que Blasco escrigué, sobre les quals, com tantes altres coses relacionades amb l'escriptor, periodista i polític valencià, tractarem en un altre espai, on analitzem el contingut, la forma i el context literari del poema inèdit que ací sols transcrivim. En aquest altre paper, incloem també els comentaris a les correccions de Llobart i oferim la versió actualitzada del poema.

3. Un poema de Blasco Ibáñez 'retirat' dels Jocs Florals de 1891

Fa temps que coneixíem l'existència d'un poema en català de Blasco Ibáñez. Entre altres, n'havia fet referència Roca (2007: 132). Aquest investigador citava un article de Miquel Duran i Tortajada: «Blasco Ibáñez, precursor e impulsor de la segunda República», publicat a *El Pueblo* el 20 d'octubre de 1933:

A aquella mateixa edició dels Jocs Florals, a més, i segons relataria quaranta-dos anys després Miquel Duran de València, Blasco havia aspirat a la Flor Natural amb una poesia «que muy pocas personas de las que hoy viven conocen», i que

fue retirada del concurso por su autor en el momento de ser designado para actuar de mantenedor de la fiesta (...).³ Blasco consideró incompatible el cargo de Mantenedor y la condición de poeta premiado con la flor natural, si acaso la ganaba, y se apresuró a retirar del concurso la poesía presentada. No sería poeta premiado, pero actuaría de Mantenedor.

De manera que a principis de la dècada dels anys 90, i malgrat el seu ascendent activisme com a membre del partit federal, la seua vocació regionalista no havia minvat el més mínim. Ans al contrari, anava en augment.

4. Ramon Andrés Cabrelles, deixeble i biògraf de Constantí Llobart

Ramon Andrés Cabrelles (Campanar, 1869 - València, 1957) fou un dels membres escindits de Lo Rat Penat per tal de formar la societat cultural i política valencianista València Nova el 1904. Als vuitanta-tres anys, l'any 1952, Andrés presentà als Jocs Florals de València unes memòries biogràfiques sobre Llobart. Artur Ahuir en dona extensa notícia a «Les memòries d'un literat. Una desconeguda font biogràfica de Constantí Llobart. Les notes de Ramón Andrés Cabrelles» (Ahuir 2005: 257-303).⁴ Diu que León Roca «sembla haver tingut accés a l'esmentat treball [...]. Ha hagut de ser la revista *Lletraferit* la que durant l'any 2005 l'ha tret a la llum com a document inèdit».⁵ Posteriorment, l'editorial L'Oronella (Andrés 2006) ha reeditat aquesta traducció íntegra del mecanoscrit d'Andrés Cabrelles.

Ahuir ens ho recordava (279): «Al pròleg del citat Diccionari [*DEscrig*], diu Barber i Bas: “Más creciente cada día la necesidad de lexicones, nadie atendía a llenar la falta de ejemplares del Diccionario Valenciano-Castellano de Escrig,

3 El parèntesi forma part de la transcripció de Roca. Es tracta dels Jocs Florals de València de 1891.

4 Inclou també comentaris sobre *DLlobart* (279), amb referències a Gulsoy, Colomina, i Alpera, entre altres.

5 Realment començà a ser publicada per l'abril de 2004. Vegeu la referència completa a la bibliografia (Andrés 2006).

cuya segunda edición estaba agotada [...]”.» I Ahuir continuava (281): «Quan Cabrelles coneix el seu mestre [Llombart] l’any 1883, este compta només amb 35 anys i “l’aprenent” acaba de complir els 14».

Les citacions de Cabrelles que reproduïm tot seguit són d’Ahuir (2005) o de la traducció publicada per L’Oronella (Andrés 2006):⁶

—Mira hijo: este señor es tu maestro. A su mandado quedas. Obedécele y saca provecho de sus lecciones que todo el bien ha de ser para ti. (...). Desde entonces fui allí (a ca’l mestre) todos los días mañana y tarde (Ahuir: 271).

El maestro, pleno de fe, considera que su triunfo ha de ser cierto y piensa en la creación de una «Academia de la lengua lemosina» que revise el Diccionario de Escrig y haga una buena gramática. Convince a los que van mostrándose adictos, se escribe el discurso inaugural de este proyectado organismo y se esbozan sus estatutos⁷ (Ahuir: 278).

Cuando yo conocí al maestro Lo Rat Penat gozaba de vida próspera, pero su fundador no estaba satisfecho. La revisión del Diccionario d’Escrig y la confección de la Gramática no se harían nunca. Así lo colegía de la falta de interés que notaba en los más conspicuos ratpenatistas para constituir la soñada Academia. Y se dispuso a hacerlo todo él: si le ayudaban bien, y si no, solo (Ahuir: 294).

Pedí [diu Llombart] por carta circular a curas, médicos, notarios y maestros de escuela de todos los pueblos, que recogiesen y mandasen relación de las voces y modismos propios de cada lugar, explicándoles la misión cultural y patriótica que cumplirían con ello, y mira cuán pocos han respondido (Ahuir: 280).

L’ànima dels valencians està malalta d’indiferència i manca d’amor a les coses de la nostra terra i tenim el deure de procurar sanar-la, infonent-li l’estima a la qual estes coses són acreedores. Assenta’t i comencem: pren la ploma. Ahí tens paper i tinta (Andrés: 58).

6 Reproduïm les memòries de Cabrelles tal com han estat editades per L’Oronella.

7 Tota una acció programàtica *prefabriana*: «una bona gramàtica, una ortografia i un diccionari adequats per a l’estudi i conreu de la llengua» (Ahuir: 278). Vegeu també Estrela (2015).

Entre tanto el Diccionario iba siguiendo su marcha; ya se habían impreso buen número de pliegos y unas veces para descansar y otras por necesidad de buscar algun dato que precisábamos, solíamos salir de casa [...] (Ahuir: 276-277).

El maestro y yo pasábamos a veces muchos días sin pisar la calle, trabajando a marchas forzadas en el Diccionario [...] (Ahuir: 277).

Ya ves —me decía alguna vez— la Sociedad de Literatos que, según consta en la portada del Diccionario, lo hace bajo mi dirección, ha quedado reducida a ti desde antes de empezar. ¡Qué le vamos a hacer! (Ahuir: 280).

I quan la mare de Llombart va morir:

En la división de su pequeña herencia le fue adjudicado a Llombart un pisito tercero en la casa número treinta y dos de la calle de Pelayo. No heredó nada más. Una tarde me preguntó de pronto: —¿Qué te parece si viviéramos juntos vosotros y yo? (Ahuir: 271).

I davant de la meua sorpresa em digué: —No poses eixa cara, perquè ho he pensat molt i no és cap destrellat. [...] Esteu vivint en companyia d'una família estranya, en tots els inconvenients que açò supon: ací viureu en major independència perquè yo destorbaré poc. [...] Vos estalviareu pagar lloguer i yo aportaré els meus ingressos i menjaré lo que em doneu de menjar, si no puc fer-ho en vosatres. ¿Qué penses? [...] Al sendemà anàrem tots a vore la nova casa; li agradà a la meua madrastra, a qui yo nomenava mare, i pronte estiguérem instalats en el nou domicili conforme a lo pensat per Llombart, que des d'aquell dia formà part de la meua família (Andrés: 59-60).

En les memòries de Cabrelles, hi ha referències a Blasco Ibáñez:

Els discípu ls més distinguits que per aquell temps tenia Llombart eren [...] Blasco Ibáñez, inquiet i difícil de conduir, pero franc i optimiste, ensomniador i confiat en sí mateix a qui li diem *El Trobador*, sense sospitar que havia d'alcançar glòria i fortuna com a novel·lista famós en tot lo món [...] (Andrés: 63-64).

El nom d'*El Trobador* sembla anunciar-nos-el també com a poeta:

De todos los discípulos de Llombart el más inquieto y talentado era Blasco Ibáñez, de quien solía decir el maestro: —«Este diablo llegará muy lejos. Tiene la cabeza cuadrada como Napoleón».⁸ Llombart le había infundido el amor a las cosas de la tierra logrando que escribiese en valenciano algunos trabajos tanto en prosa como en verso que se publicaron en varios periódicos y en el almanaque de Lo Rat Penat. (...) Llombart quería mucho a Blasco y éste le correspondía con gran afecto. Con frecuencia venía a verle (Cabrelles *apud* Ahuir: 287).

L'any 1929, Juli Just no podia conèixer, evidentment, aquestes memòries de Cabrelles del 1952. Com hem vist, Just ja havia afirmat que Blasco «escrigué algunes narracions i poesies en llengua vernàcula». També, recordem-ho, Miquel Duran i Tortajada (Miquel Duran de València) deixà dit l'any 1933 que Blasco havia aspirat a la Flor Natural amb una poesia «que muy pocas personas de las que hoy viven conocen». Com acabem de veure, Cabrelles també ho assevera: «logrando que escribiese en valenciano algunos trabajos tanto en prosa como en verso que se publicaron en varios periódicos y en el almanaque de Lo Rat Penat». Si més no, el plural de Cabrelles inclou un treball en vers. Les referències, doncs, a una poesia en català de Blasco Ibáñez eren múltiples. Les coneixíem i ens entristia que una obra en vers escrita en la nostra llengua per un escriptor rellevant i universal com Blasco s'haguera extraviat i no poguera ubicar-se en la nostra tradició literària d'una forma històrica i encara productiva, com pertoca a les cultures vives. En definitiva, que no poguera fer el paper útil i explicatiu que poguera correspondre-li al si de la cultura literària dels valencians i del conjunt de la literatura catalana on necessàriament caldria inserir-la en el seu accés universal, que és on van a parar totes les bones obres literàries.

8 Fixem-nos què va escriure Juli Just l'any 1929: «—Té —[Llombart] solia dir als seus amics— el cap quadrat i la mandíbula dura, com Napoleó. Eixe xic arribarà alt» (Just: 76).

5. Ramon Andrés Cabrelles, hereu de Constantí Llombart

En la necrològica de Constantí Llombart que Sebastià Farnés va publicar a *La Veu de Catalunya* el 9 d'abril de 1893, llegim (*apud* Estrela: 297): «Revisà y publicà [Llombart] de nou lo diccionari Valencià-castellà de Escrig, que ha dextat incomplet». Ja hem vist que Ramon Andrés Cabrelles n'era deixeble i col·laborador. Recordem que, segons Cabrelles narra l'any 1952 en les seues memòries sobre el mestre (Ahuir 2005; Andrés 2006), Llombart (1847-1893) havia oferit a Cabrelles (1869-1957), a la seua madrastra i a son pare, que vivien junts llogats en un pis compartit amb altres, mudar-se a la casa que Llombart acabava d'heretar de sa mare. Ho explica Cabrelles (Andrés: 59):⁹

La mare del mestre, Maria Llombart i Hueso, fon una dòna [*sic*] animosa que treballà en afany tota sa vida. En els últims anys es dedicava al comerç de draps vells, en una botiga que tenia en el carrer de Sant Vicent de fòra. El minso fruit del seu treball l'anava invertint, a poc a poc, en l'adquisició de chicotets immobles que no aplegaren a ser-ne molts. En la divisió de la seua chicoteta [*sic*] herència li fon adjudicat a Llombart un piset tercer en la casa número trentadós del carrer de Pelayo. No heretà res més.

Aquesta adreça apareix corroborada pel mateix Llombart. En una carta a Jacint Verdaguer, signada a València el 27 de maig de 1889 (*apud* Estrela: 382): «acompanya una targeta amb la que sembla ser la nova adreça de Llombart. Està catalogada de manera independent, amb la referència ANC-2-73-7-260, i en ella es pot llegir: “Constantí Llombart. Pelayo - 32 - 3er - dreta”».

De la casa familiar de Llombart, sabem (Roca 2006: 9-10):

Fill de Carmel Navarro Pertegàs i de Maria Llombart Hueso, Constantí nasqué a la ciutat de València el 8 de setembre de 1848 [...], a conseqüència de la humil situació familiar, que vorejava la pobresa extrema,

⁹ Reproduïm la peculiar traducció del text en castellà de Cabrelles, publicada per L'Oronella a cura de Juli A. Àrias.

prompte hagué de dedicar-se a treballar. Ho féu com a aprenent del taller d'enquadrernació que Agustí Laborda tenia al número 24 del carrer de la Bosseria, enfront de casa seua [...].

Ricard Blasco és citat, bé que no directament, per Ahuir (2005: 271):

El maig de 1877 ens consta que [Llombart] habitava al carrer de Sogueros, número 17, cinquena porta (vegeu *El Bou Solt*, núm. 2, pàg. 88). I Ricard Blasco es preguntava: ¿Havia canviat de casa el 1884? Estem [diu Ahuir] en condicions de respondre positivament.

Aquesta adreça també figura en una carta de Llombart a Víctor Balaguer datada l'1 de juny de 1879 (*apud* Estrela: 362): «Les composicions deuran ser trameses totes a esta ciutat, carrer de Sogueros, 17».

Però la primera casa del mestre que va conèixer Andrés Cabrelles no és cap de les referides. A l'inici de les memòries, Cabrelles informa (Ahuir: 264):

Allà por el año 83 del pasado siglo [deu anys abans de la mort de Llombart], mi padre, modesto comerciante en libros de lance, tenía su puesto de quita y pon [...]. Yo, que entonces tenía catorce años [...]. Mi padre, amigo del poeta Don Jacinto Labaila por razón de trato entre literato y librero [...]. A su casa [de Labaila] fui, pues, a llenar cuartillas a toda velocidad con lo que Don Jacinto me dictaba.

Un dia que Llombart s'acostà a la parada de llibres del pare de Cabrelles, el xiquet el reconegué perquè l'havia vist a casa de Labaila en una ocasió (Ahuir: 270):

Una fría tarde de invierno se acercó al puesto y se puso a escudriñar los libros un hombre envuelto en una capa en más que mediano uso y con el hongo calado hasta las orejas. [...] Aquel hombre no había venido nunca por allí estando yo en el puesto, pero yo sabía quién era desde un día en que estuvo de visita en casa de don Jacinto Labaila cuando yo actuaba de amanuense de este señor.

Pel que fa a l'habitatge on Llombart vivia en aquell moment, Cabrelles testimonia (Ahuir: 271): «La primera vez que entré en casa de Llombart —un entresuelo en la calle del Padre Jofré, esquina a la de Jesús— quedé absorto a la vista del maramágnun de libros y papeles». Amb tota probabilitat, ací és on vivia Llombart quan es produí el traspàs de sa mare. Per la informació que ens ha llegat Cabrelles (Andrés: 58-59), deduïm que Llombart i sa mare no vivien junts, i que els ingressos del mestre tampoc resultaven suficients per fer front a les despeses que tenia, i que vivia llogat en una mena d'«habitació», un «estudi» que l'hereu i biògraf Cabrelles anomena «casa de Llombart». També ens assabentem que quan es produeix l'òbit de la mare de Llombart, aquest ja rebia ingressos setmanals de Pasqual Aguilar per la redacció del *DLlombart*, que com sabem començà a publicar-se l'any 1887, quan Cabrelles tenia uns divuit anys i el seu mestre uns trenta-nou. Això ens permet datar aquests fets entre el 1883 i el 1887.

Als pocs dies, en aplegar, trobí [diu Cabrelles] la porta del pis oberta. En el rebedor hi havia diverses persones a les quals jo no coneixia. [...] —¡S'ha mort ma mare! [...] Entràrem en l'estudi a on tractí de mitigar la seua aflicció i quan pogué assossegarse un poc em digué: —Ahí estan mos germans Maria i Terenci. Ella residix en Madrit a on està casada; ha vingut en saber la malaltia de la nostra mare; ell és guitarrer d'ofici i viu ací en València Ciutat. [...] No contava en més ingressos que els cinc duros que cada dissabte li pagava l'editor, En Pasqual Aguilar, per la redacció del *Diccionari*; en ells havia d'atendre a la seua manutenció, al pagament del lloguer de l'habitació que ocupava i a totes les atres despeses indispensables per a viure.

Cabrelles explica que Llombart pensà a vendre el pis que acabava d'heretar de sa mare. Però que, a qui ella l'havia comprat, «no li interessà readquirir-lo, ni per menys diners». Fins i tot, llogar-lo resultava impossible: «la dificultat de trobar llogater, puix en aquell temps hi havia centenars de pisos desllogats en la ciutat i aquell estava buit» (Andrés: 59). El pis del carrer Pelai, per tant, era buit: «aquell estava buit». I Cabrelles afig (Andrés: 60): «La sala de treball quedà en el mateix aspecte que tenia l'atra que deixàrem».

Juli Just (1990: 78) ens informa que Llobart va testar en favor de Cabrelles «uns pobres mobles i una bona biblioteca». També que Blasco Ibáñez, Samper i Remigi Herrero van ser cridats com a testimonis:

Poc abans de morir, Llobart, quan va testar —uns pobres mobles i una bona biblioteca— en favor del seu deixeble Cabrelles, Blasco fon cridat com a testimoni, en companyia de Samper i de Remigi Herrero, el fundador de «La bandera federal».

Blasco Ibáñez, doncs, llicenciat en dret, cridat per Llobart, esdevenia el testimoni principal de les darreres voluntats del testador. Llobart tenia quaranta-quatre anys quan morí. Blasco, vint-i-sis. Cabrelles, vint-i-tres.

Segons Soler Godes (1958), Ramon Andrés Cabrelles va nèixer en «l'horta de Campanar» el 18 de novembre de 1869 i va morir el 29 de gener de 1957. Soler diu: «copio de unas notas autobiográficas que él mismo escribió». Soler ens permet concretar millor algunes dates:

Maestro y discípulo acabaron por vivir juntos; la familia de Cabrelles fué también la de Llobart, y esta convivencia duró más de ocho años, durante los cuales escribieron el Diccionario Valenciano. La Sociedad de literatos que, dirigida por Llobart, editaba el Diccionario, según consta en la portada del mismo, no pasó de ser unipersonal: se reducía a Cabrelles, que tuvo que acabarlo solo, ya que su maestro murió dejando la obra en la letra T.

Més de vuit anys de *convivència*, obliga a datar-ne l'inici amb anterioritat al 31 de març de 1885. Una durada igual o superior a vuit anys, també implica que la data de la mort de la mare de Llobart, després de la qual es produí la mudança de tots plegats al pis del carrer de Pelai, hauria de ser també anterior al 31 de març de 1885. Havia començat Pasqual Aguilar a pagar la faena encarregada del *Diccionario* un parell d'anys abans de veure la llum els primers fascicles? Segons que informa Cabrelles, quan Llobart hereta el pis de sa mare, Llobart ja cobrava per la faena.

A la introducció a les memòries de Cabrelles sobre Llobart, Joana Descalç afirma (Andrés 2006: 31): «en 1887 eixia al carrer per fi la faena en que [sic] més temps i esforços [Llobart] invertí». Fixem-nos que «per fi» implica un temps d'elaboració prolongat, que d'entrada és compatible amb les dates referides. Però Descalç també diu (17): «Llobart passà a formar part de la família Andrés Cabrelles després de la mort de la mare del poeta, Maria Llobart i Hueso, en 1887». En aquest cas, la durada de la convivència informada per Soler de més de vuit anys no podria ser correcta. Tampoc la data del 1887 resulta compatible amb el que Descalç assevera un parell de pàgines abans (Andrés 2006: 15): «Constantí Llobart i Ramon Andrés Cabrelles compartiren gran quantitat de vivències i huit anys de relació directa baix el mateix sostre». Ignore la fiabilitat de la font, però les xifres que dona Descalç no encaixen entre si.

La carta a Verdager de 27 de maig de 1889, en què Llobart incloïa la targeta amb el nou domicili del carrer de Pelai 32 - 3r - dreta, diu (*apud* Estrela: 382):¹⁰

Mossén Jacinto Verdager

Mon ilustre amich: la enfermetat y mort de ma volguda mare (que Déu haja) y'l consegüent trastorn que una desgràcia com esta ocasiona en la familia, com així mateix lo tresllat a mon nou domicili, qu'en l'adjunta targeta tinch l'honor d'oferir-vos, m'han privat durant algun temps de poder-vos escriurer avans d'ara.

La carta de Llobart a Verdager anterior és del 29 de març de 1888: «Fins més d'un any més tard, concretament el 27 de maig de 1889, Llobart no tornaria a escriure a Verdager» (Estrela: 233). Per tant, podem deduir que la mort de sa mare i el trasllat de domicili, amb l'inici de la convivència familiar amb els Cabrelles, es va produir entre aquestes dues dates. Açò ens permet asseverar que la convivència dels Cabrelles amb Llobart en aquell domicili no excedí els cinc anys.

10 Arxiu Nacional de Catalunya. Fons ANC2-73 / Col·lecció Verdager Panadès. Correspondència. Correspondència rebuda. ANC2-73-T-260 (*apud* Estrela: 382).

Sobre els esdeveniments que envoltaren el sepeli de Llobart s'han oferit diferents dades. Entre les més recents destaquen les dels investigadors Roca (2007: 113-121): «La defunció de Llobart (1893)», i les d'Estrela (2015: 292-300): «La inesperada fi d'una trajectòria literària ascendent». Ací ens interessem pels aspectes que permeten rastrejar cabalment el document que més endavant transcrivim.

Llobart va morir en aquell pis el 31 de març de 1893: «Por la tarde, a la hora señalada para el entierro, la calle de Pelayo estaba llena de gente» (Ahuir: 299).

La necrològica de *Las Provincias* de l'endemà en subratllava la pobresa, els amics i deixebles que en els últims moments van estar prop del finat, i la insígnia del Rat Penat que el cadàver duia en ser vetlat pels companys, en «su modesta morada, calle Pelayo, 84» (*apud* Estrela: 295-296):¹¹

Pobre nació, pobre vivió y pobre ha muerto. [...] Sus amigos políticos y algunos discípulos literarios le han rodeado en sus últimos momentos. El cadáver, vestido de frac y con la insignia del Rat Penat, fue colocado ayer en uno de los departamentos de su modesta morada, calle Pelayo, 84, siendo velado por aquellos compañeros, y esta tarde, a las dos, será conducido al cementerio.

Sabem per Juli Just (1990: 78) que Blasco Ibáñez, Samper i Remigi Herero foren els testimonis cridats en el moment que Llobart decidí testar en favor d'un no-familiar. És a dir, quan Llobart volgué testar en favor de Cabrelles i versemblantment declarar-los les darreres voluntats (entre les quals no consta ni que demanara ni que rebera el sagrament de l'extremunció).¹² Que el testament fou fet amb força legal suficient hi ha indicis que ho evidencien; entre

11 Considerem que es tracta d'un error sense mala intenció.

12 Això hauria estat sorprenent: Llobart havia estat empresonat el 20 de novembre de 1892, si fa no fa quatre mesos abans, per haver-se manifestat contra l'entrada triomfal en la ciutat del nou arquebisbe de la diòcesi de València: Ciriaco Sancha Hervás. Llobart fou reclòs a la presó junt amb molts altres companys de *La Bandera Federal*, entre els quals hi havia, també, Blasco Ibáñez (Estrela: 284).

altres, la possessió física, fins que Cabrelles en feu donació, dels documents que ara coneixem, que hem pogut localitzar i que transcrivim més endavant.

El mateix Cabrelles declara ser l'hereu (Andrés: 101-102) però, des de conviccions personals, no sembla entendre la figura dels marmessors o de la família en relació amb un sepeli:

S'estava tractant de soterrar a Llombart en el cementeri civil. El qui duya la veu cantant era Blasco Ibáñez.

—Mira Vicent, això no. Vinc de la Parròquia i duc la llicència per a soterrar-lo en el cementeri general.

—¿I qui eres tu per a dispondre sobre açò?

—¡¡¡El seu hereu!!!

—Puix queda't en tot lo que t'ha deixat. És teu. Pero el seu cos és de la família i la seua família vol que se'l soterre civilment.

[...]

—¡Perque no nos dona la gana!, ¡cabut! —tots els circumstants eren del mateix paréixer.

Pérez Moragon (2005: 38) es preguntava què s'havia fet d'aquella «bona biblioteca» que, segons Just (1990: 78), Llombart testà en favor de Cabrelles: «No diu res sobre la documentació que acumulava [...] els materials per a *Los fills de la morta-viva* o per a l'edició del diccionari d'Escrig ni del seu pis del carrer de Pelayo, heretat de sa mare, on vivia amb ell la família de Cabrelles». I Pérez Moragon acaba dient: «En un acte a Lo Rat-Penat, on es va presentar a València el núm. 74 de *Lletraferit*, hi havia “una descendent” de Llombart».

Sobre el pis en qüestió, disposem d'una referència que ens permet confirmar que, efectivament, la casa fou heretada per Cabrelles. Es tracta del testimoni d'Estanislau Alberola i Serra (1861-1933), qui, en una entrevista publicada a *La Estampa* al número del 29 d'octubre de 1932, declarava (*apud* Estrela: 194):

[F]ui un inseparable de Llombart, que me hizo socio de Lo Rat Penat y me inició en las memorables tertulias literarias, a las que acudían Teodoro Llorente, Sanmartín y Aguirre, Aguirre Matiol, Espían Bellveser, Palan-

ca y Roca, Palanca y Hueso, Cabrelles, etc. Allí hablábamos de todo: de arte, de poesía, de política, de religión, y armábamos unas trifulcas épicas. [...] Aquellas reuniones se verificaban en la calle de Pelayo, en un pisito que adquirió con sus ahorros Constantino Llombart y que legó al morir a otro poeta, a su fiel discípulo Ramón Cabrelles.

Era comprat o heretat, el pis de Llombart que després, segons que sembla, deixà a Cabrelles?

I Roca afirma (2007: 116): «En el cementiri, el dol havia sigut presidit pels germans de Llombart, per Ramon Andrés Cabrelles (deixeble literari) i per Vicent Blasco Ibáñez (deixeble polític)». També, a la necrològica de *La Bandera Federal* de 12 d'abril de 1893, llegim (*apud* Roca 2007: 116): «nosotros, sus amigos íntimos, los que rodeábamos su lecho de muerte».

És evident que cal continuar reunint dades de conjuntures allunyades en el temps, que eviten la refracció de la memòria, o el prejudici acumulat quan les interpretem; sovint, projectem enrere principis actuals que abans no tenien vigència o bé tenien un valor diferent. La limitació de les dades disponibles en cada moment determina inevitablement la lectura que fem del passat. Però també és crucial la interpretació.

Resulta interessant l'exclamació reflexiva (i interrogativa) que Sebastià Farnés fa de la conjuntura en la necrològica que publica a *La Veu de Catalunya* el 9 d'abril de 1893 (*apud* Estrela: 298):

Nostres lectors buscaran en va la inconstància d'aquest bohemí. En canvi llegiran entre ratlles quelcom de fúnebre per al renaxement valencià en aquesta nota necrològica d'en Llombart.

¡Qui sab si ab ell haurà mort la energia valenciana pera la reconstitució d'aquella nacionalitat que'l conqueridor cridà a la vida!

A Catalunya, la Renaixença avançava cap a la Modernitat.

Vint-i-quatre anys més tard, el 21 de juliol de 1917, Ramon Andrés Cabrelles, en un article publicat a *La Esfera*, «La literatura valenciana», asseverava (*apud* Estrela: 192-193):

El renacimiento literario valenciano es un fenómeno reflejo del de Cataluña y no ha llegado al pueblo todavía. El cuerpo de esta literatura, que es trabajo de los poetas principalmente, puede afirmarse que constituye una inacabable letanía en que se dicen a Valencia todas las ternezas y se la ofrece, como en un incensario, el amor de todas las almas.

Los vates valencianos presentan en conjunto la misma faceta. Y es que este renacimiento, por causas difíciles de remediar, continúa en la infancia. [...] ¡Pobre maestro! El fué el alma de este resurgimiento. Él solo adivinó el camino que habían emprendido los catalanes con su renacimiento literario, y sabía que el grito de Aribau, repercutido en Rubió y Ors, había de hacer surgir, más o menos pronto, un Prat de la Riba [...].

No puedo recordar sin emoción aquella época en que Pedro Bonet Alcantarilla, Vicente Blasco Ibáñez, Barber y Bas, Gadea Mira y algunos otros éramos aún casi niños y nos agrupábamos alrededor del hombre de las gafas, como llamábamos a Llombart, para leerle nuestros trabajos, que él corregía y se encargaba de publicar [...].

[Y] claro es también que lo hacíamos todo en valenciano repleto de palabras arcaicas y con una ortografía en desuso, por lo que si el trabajo se publicaba, no lo leía nadie [...].

En Lo Rat-Penat había agrupado Llombart a los que nosotros llamábamos viejos [...].

Todos se llamaban valencianistas; pero eran muy contados los que comprendían la obra de Llombart, cuyos frutos, por esta razón, habían de ser escasos y tardíos. Porque se produjo el movimiento literario; pero lo que había de ser hoguera que iluminara el espacio, quedó convertido en modesta lámpara votiva, cuya luz apenas deja ver el rostro de la imagen que alumbra.

Sobre això, Estrela comenta (193):

També és important destacar l'esperança que Llombart dipositava en aquells novells escriptors, entre els quals Llombart confiava —si atenem a les paraules de Cabrelles— que tard o d'hora sorgís un «Prat de la Riba», és a dir, un jove amb esperit emprenedor que pogués atorgar a aquell moviment essencialment cultural, un caire més reivindicatiu, i aconseguís despertar una consciència valencianista entre els seus contemporanis.

En qualsevol cas, vist de l'òptica actual, fou suficient per a una continuïtat que a cada moment presenta reptes nous. I sempre podem fer-ho millor als ulls de les generacions que vindran.

La comprensió de les darreres dues dècades del segle XIX valencianes, afortunadament, va en augment. I ho fa a mesura que fem desaparèixer l'autoodi com a explicació automàtica i anem indagant més i millor. L'adopció de percepcions allunyades no ajuda quan prové d'una mera projecció d'inèrcies.

La percepció de Cabrelles pateix de les limitacions pròpies de tot observador. Soler i Godes (1958) opina: «Era Andrés el último poeta de la *Renacimiento*, que hacía ahora los versos lo mismo que cuando tenía dieciocho años [...]. Sus versos eran como un ensueño, un anhelo infinito de bondad infinita. Son la oposición a las “palabras en libertad” de Marinetti». Al mateix article, Soler i Godes informa que era «empleado en nuestro Ayuntamiento». Aquesta informació també la trobem al pròleg de Descalç (Andrés: 19-20), que cita un article d'un net de Cabrelles:¹³

Ni les lletres, ni l'ofici d'orfebre, ni el de llibreter havien quallat com a substent: «*finalment* —seguim a [sic] Fornes, de nou— *el seu amor a València li feu trobar un lloc com oficial administratiu a l'Ajuntament al qual pertangué fins la seua jubilació.* [...]».

Pérez Moragon (2005: 37) mostrava un interès i una preocupació sensates: «Ara com ara, d'altra banda, no se sap si es conserven els papers personals i de treball que Llobart deixà, en morir, potser en mans del mateix Andrés Cabrelles».

I Descalç afirma (Andrés: 14-15):

Cabrelles no volgué anar-se'n del món sense deixar notícia escrita de la seua aventura lliterària [sic] junt a Llobart. Hi havia la voluntat de deixar clares algunes qüestions relatives al mestre i de reivindicar-lo, potser inclús, dins del propi Rat Penat. [...] La decepció de Cabrelles en no vore

13 «Antoni Fornes i Andrés, fa una semblança en un artículo [sic] publicat en la revista de l'Associació de Veïns del poble de Campanar que titulà “*Un home del poble valencià*”» (Andrés: 15).

premiat el seu treball ni en preparar-se les gestions per a una publicació no degué ser-ne poca.¹⁴

Però Soler i Godes (1958), respecte del premi, afirma el contrari: «Ha dejado escritos [...] una biografía de Llobart premiada en público concurso». Quant a aquestes memòries sobre Llobart, que Ahuir ha fet conèixer fragmentàriament, llegim (Ahuir 2005):

L'aproximació a la figura de Llobart que ací referim és un treball presentat als Jocs Florals de l'any 1952, que concorria a la convocatòria feta per l'Excma. Diputació provincial de València amb el lema: «Valencia» [258]. Els jurats ratpenatistes potser veren amb horror que Llobart recordara una part d'història que havia de ser, almenys de moment, oblidada. O pensaren que només eren unes memòries redactades des de la desmemòria de la senectut. [...] Lo Rat Penat, a més, no semblava poder mantindre durant aquells anys una especial atenció pel seu sempre polèmic fundador. Llobart hauria d'esperar. El treball quedaria als calaixos [261].

Que el treball no és publicà és un fet. I sobre si l'escrit fou o no fou premiat, ja hem compartit les informacions contradictòries que coneixem.

Sobre els documents que hi havia a casa de Llobart en el moment del seu traspàs i sobre si s'han preservat com cal pel seu interès i valor històric per a la posteritat, Cabrelles no en diu res a les memòries.¹⁵

14 Descalç ens remet a la nota a peu de pàgina que copie: «Per a una aproximació, massa llaugera (l'listats de premis i alguns detalls), MARTÍNEZ RODA, FEDERICO (Coord.): *Història de Lo Rat Penat*, València, 2000. També AHUIR: «*Els Jocs Florals de 1952*» dins de l'article ja citat» [sic].

15 Potser els descendents poden oferir llum sobre el tema. D'una banda, hi ha Antoni Fornes i Andrés, el net esmentat per Joana Descalç al pròleg (Andrés: 15), autor d'un article sobre el seu avi (vegeu *supra*) i també és autor del llibre *País Valencià* (1979, Madrid, Nebrija), entre altres, on fa una breu semblança de Cabrelles (143-144). I un altre net, Vicent Fornes, que participà en la presentació del núm. 74 de la revista *Lletraferit* a Lo Rat Penat, l'abril del 2004, segons que observem a les fotografies reproduïdes a l'edició de L'Oronella (Andrés: 48). Finalment (Andrés: 50), trobem un agraïment a dues famílies descendents de Cabrelles: «Agraïm a les famílies Fornes-Andrés i Fornes-Gómiz totes les facilitats per a preparar l'edició i publicació d'este llibre». També Ahuir (2005: 267), que ha tingut accés a l'original de la biografia diu: «Vull agrair a la família Fornes Andrés Gómiz l'amabilitat que han tingut amb mi, donant-me accés a este document».

6. Un poema de Blasco Ibáñez per als Jocs Florals de València

Com ja hem vist més amunt, la participació de Blasco Ibáñez als Jocs Florals de València l'any 1891 era un fet conegut. També que va «retirar» un poema. Recordem les paraules de Miquel Duran i Tortajada de 1933: «fue retirada del concurso por su autor en el momento de ser designado para actuar de mantenedor de la fiesta» (*apud* Roca 2007: 132). I, al mateix article, Duran informava d'una poesia «que muy pocas personas de las que hoy viven conocen».¹⁶ Però ignoràvem que aquest poema s'haguera conservat. Tot plegat, les referències conegudes demostren que els vincles literaris de Vicent Blasco Ibáñez amb l'impuls de recuperació cultural i lingüística sorgits de la nostra Renaixença no eren morts l'any 1891. L'autor, que s'havia iniciat com a narrador als quinze anys, l'any 1882, amb una història escrita en llengua catalana: «La torre de la Boatella», a la qual seguien unes altres, no havia abandonat del tot la producció literària culta en la nostra llengua. Ho sabíem, però poca cosa més podíem afegir.

És cert que, com tants altres renaixentistes valencians, balears i catalans (incloent-hi Llorente, Querol o Llobart), la producció en castellà no era inusual en els autors del segle XIX. I Blasco Ibáñez, senzillament, no fou l'excepció. Si un cas, el seu esforç devia ser dels més lloables i significatius als ulls de tot-hom. Podia el patriarca Llorente haver-lo animat més o en alguna ocasió a escriure en català? No tenim cap constància que ho fera. Per tant, els fets són els que foren. I cal valorar com a contribució positiva, de tots i de cadascun, el que van fer i no el que van deixar de fer. Sobretot, perquè el nostre desconeixement de les circumstàncies, que progressivament anem corregint sensatament, no ens fa millors, a nosaltres. L'especial complexitat de la situació lingüística, cultural i política del nostre XIX hauria d'impel·lir-nos a l'agraïment de l'esforç, més que no pas al retret. Sense el treball, no sempre ben avingut de tots, no tenim cap dubte que les esperances actuals de supervivència com a poble, en el conjunt dels pobles del món, no existirien.

16 Vegeu *supra*.

Emilio José Sales (2016: 138) afirma:

Aún hoy existe cierta prevención, en algunos sectores nacionalistas, hacia la figura de Blasco Ibáñez por el hecho de no haber seguido cultivando la literatura en valenciano, con lo que podría haber contribuido de algún modo a otorgarle un mayor predicamento. Sin embargo, deberá tenerse en cuenta que su enfoque de la cuestión lingüística estuvo mediatizado por diversos factores. De un lado, el castellano era la lengua que se hablaba en el hogar de unos inmigrantes aragoneses.

No farem ací l'anàlisi de la interessant qüestió de les necessitats lingüístiques urgents d'un novel·lista per poder crear. Però constatem, segons que ha estudiat Simbor (1997: 365-367), que Blasco Ibáñez fou gairebé l'únic narrador destacable de la Renaixença valenciana: «Només podem destacar dos narradors que intenten de superar el Costumisme i l'humorisme: Manuela Agnès Rausell i Vicent Blasco Ibáñez. [...] Blasco Ibáñez tenia només quinze anys quan va escriure la primera narració i setze en les dues restants *llegendes*» (367).

L'any 1891, però, Blasco ja té vint-i-quatre anys. I podia no haver escrit el poema en català dels Jocs Florals que més endavant transcriurem. Especialment, quan sabem que «una altra *llegenda*, *Lo darrer esforç*, [...] presentada als Jocs Florals de 1883» (367), mai no va veure la llum fins a l'any 1967, quan Cucó la va rescatar de l'oblit dels arxius de Lo Rat Penat; aquell premi extraordinari no solament no va ser adjudicat sinó que l'obra del jove Blasco sols obtingué l'accèssit segon. I si ell perdé, potser nosaltres també.

Al nostre parer, el poema de Blasco Ibáñez que després presentarem difícilment podia ser valorat, com mereix, per ningú a l'època. I la nostra sort, i la seua desgràcia, fou haver-lo escrit en català. Però sobre això, parlarem en un altre paper. És d'agrair que el poeta Blasco no abandonara la poesia a pesar del comentari del mestre Llobart que tot seguit reproduïm. Es tracta del testimoni d'Estanislau Alberola i Serra (1861-1933), tret de l'entrevista de *La Estampa* (*apud* Estrela: 194), publicada al número del 29 d'octubre de 1932, una part de la qual ja ha estat referida més amunt:

—¿Blasco Ibáñez quiso también ser poeta?

—Sí, señor. Vicente solía acudir alguna vez, y nos leía versos. Recuerdo de una composición suya muy inspirada, que se publicó en un almanaque de «Las Provincias»; pero desistió de las rimas, tal vez porque Llobart le dijera un día: «Mira, Blasquet. Tú serás un maravillós noveliste; pero te falta afició p'a ser poeta».¹⁷

No vull passar ratlla a la referència que es fa al poema que avui transcrivim en una carta a Senent, de la qual també Sales (140) ha parlat:

Para aquel entonces la escritura estaba al servicio de la acción política, como así lo demostraba la petición que, en la citada epístola, le formulaba a su amigo Senent, instándole a que intercediera con sus compañeros para que uno de sus poemas pudiera obtener el premio de la Flor Natural en los próximos Juegos Florales de Valencia.

Molt probablement, aquest poema de Blasco mai no arribà a ser presentat als Jocs Florals de 1891. I si s'haguera presentat i després retirat, implicaria una còpia diferent de la que ací transcrivim. Però el fet del tot rellevant és que el poema de Blasco Ibáñez existia a la fi de juliol de 1891. Es tracta d'un manuscrit de Vicent Blasco Ibáñez corregit per Constantí Llobart. Hem contrastat les dues cal·ligrafies per tal assegurar-ne l'autenticitat.

Les afirmacions d'alguns sobre que els textos en català de Blasco Ibáñez no serien originals sinó traduccions de Constantí Llobart no se sostenen amb cap evidència. En canvi, podem comprovar amb els propis ulls l'actitud lingüística responsable i respectuosa de Blasco Ibáñez. Seria absurd afirmar que l'obra en castellà de Blasco és fruit d'una traducció. Per consegüent, deixem cada cosa al seu lloc. Hem trobat aquestes afirmacions en Enrique Rubio Cremades (2013: 57): «El citado relato está fechado por el propio V. Blasco Ibáñez en noviembre del año 1882 y fue traducido al valenciano por *Constantí Llobart*,

17 Es refereix al poema «Serenata», publicat l'any 1887 (dedicat «Á Maria», amb qui es va casar el 18 de novembre de 1891).

seudónimo de Carmel Navarro y Llombart»; en Pablo Ramos González del Rivero (2013: 74): «Corresponde a “La torre de la Boatella”. Aunque fueron publicados en valenciano, el joven Blasco las escribió en castellano (Ramir Reig, 24)»;¹⁸ i en Ramiro Reig (2011: 12-13): «Blasco simpatizó, no hace falta decirlo, con el radicalismo de Llombart, y con su concepción federalista. Sus primeros cuentos, aunque escritos en castellano, fueron publicados, traducidos al valenciano, en el almanaque de *Lo Rat-Penat*. Pero enseguida se dio cuenta de que si quería ser escritor, tenía que serlo en castellano, no solo porque era la lengua que él dominaba, sino porque representaba una cultura universal. El valenciano era un dialecto, entrañable y querido porque lo hablaba el pueblo, pero había que dejarlo como estaba, sin la equivocada pretensión de darle un rango o estatuto superior».

Potser «enseguida se dio cuenta» significa el període que hi ha entre el 1882 i el 1891. Però, sens dubte, significa «encara» l'any 1891. L'esforç lingüístic té un valor afegit pel que té de símbol en un context cultural com el de la fi del segle XIX a la ciutat de València, capital de l'antic reialme; un gest meritable que els valencians fariem bé d'estimar. I si, com alguns creuran (no ens hi incloem), es tractava d'un fet interessant, seria el símptoma més evident que l'esforç socialment divers de la Renaixença valenciana havia reeixit suficientment, també al País Valencià, en aquell moment crucial de l'entrada a la Modernitat, com un procés que mira endavant i no enrere, fins i tot un procés capaç d'aportar prestigi social en valencià. L'any 1891, els valencians superem la Renaixença i entrem en la Modernitat de la mà de Blasco Ibáñez i d'un poema que sembla que era conegut per alguns. Si més no, ho era l'autor: Vicent Blasco Ibáñez. I *Lo Rat Penat* continuava, com continua avui dia. Potser el valencianisme polític desbordava ja l'històric *Rat Penat*. També la Renaixença, a Catalunya, evolucionava, davant el repte nou de la Modernitat.

És difícil saber si un poema pot canviar el món. Però «La pàtria» d'Aribau i la «Cançó» de Villarroya eren els símbols nostrats que calia superar per continuar endavant. Prosseguir. Blasco ho sabia i ho feu, fent-ho. Perquè era

18 I González completa en nota a peu de pàgina: «REIG, Ramiro. *Vicente Blasco Ibáñez*. Madrid, Espasa, 2002».

capaç. I amb una sola jugada, actualitzà indispensablement la partida. Entràvem en la Modernitat.¹⁹

7. «¡Avant!»: peripècia d'una troballa

L'any 2014, Alfonso Vila va publicar un parell d'articles al diari digital *El Cotidiano*: «Un poema desconocido de Blasco Ibáñez» (Vila 2014a, 30 gener) i «Historia de un “poema olvidado”» (Vila 2014b, 16 febrer). En aquests, vam trobar informació que ens ha permés rastrejar els documents que avui transcrivim complets. El primer article seu s'iniciava amb una observació:

Si un señor —ilustre profesor o labriego inculto— da a conocer el hallazgo de una nueva pintura en una covacha o saca a la luz, cavando su campo, una pieza arqueológica notable, se dice «ha descubierto», a pesar de que el dibujo o la pieza en cuestión estaban allí desde un montón de siglos y fueron muchos los que pudieron «encontrarlos», mientras que si es un estudiante quien se topa con un legajo en condiciones similares, ha de conformar-se con haberlo «encontrado»...

I Vila continuava dient (2014a): «Se trata, ya lo hemos avanzado, de un poema autógrafo, de Blasco Ibáñez, escrito en valenciano y datable en 1881 [sic]». I subratllava el fet lingüístic: «Ciertamente que también [Blasco Ibáñez] hizo sus pinitos primaverales en valenciano, pero no le conozco ninguna poesía en esta lengua». Vila intuïa, sens dubte, l'interés del document en qüestió més enllà de l'anècdota. I, sense indicar la font en cap moment, declarava (Vila 2014a):

El poema en cuestión estaba destinado a ser presentado a los Juegos Florales de una entidad tan revelantemente [sic] valencianista como es «Lo Rat Penat» y, concretamente, a la búsqueda de su más preciado galardón: la Flor Natural del año 1891; pero debido a una desgracia familiar no pudo actuar

19 Aprofundirem aquesta afirmació amb arguments suficients en treballs addicionals.

de mantenedor quien había sido designado previamente, que era el ex-presidente de la 1ª República española, don Francisco Pi y Margall, quien quiso delegar tan honroso y a la vez gravoso honor en su representante político en Valencia, que no era otro que el joven Vicente Blasco Ibáñez. Obviamente el poema ya no podía entrar en concurso y quedó presuntamente «olvidado». Mi sorpresa fue también grande cuando comprobé que unos años más tarde el autor —que había participado en dichos juegos en otras ocasiones y hasta obtuvo algún que otro premio— publicaba, bajo pseudónimo, un feroz artículo contra la citada entidad y en el mismo aparecían, con los ligeros retoques que exigía el escrito, las primeras estrofas del poema que no se había dignado ni de recoger; pero ahora convertido en dardo acusador de los antaño compañeros literarios en la débil aventura valencianista de nuestro autor.

Compartim la informació, però ens abstenim de comentar-la. Més amunt, ja hem fet referència a les dues estrofes en qüestió.

Tot seguit, Vila destaca la modernitat del poema: «lo que realmente asombra es la novedad de sus conceptos, así como la utilización poética de los prematuros avances tecnológicos: el pararrayos, el tren, el teléfono, la electricidad ... i todo ello en 1891». Vila, però, acaba el seu article sense participar-nos la ubicació del document ni la seua font; ens avisa, això sí, de la possibilitat i de la necessitat d'un nou article:

No menos sorprendente puede parecernos el camino que siguió el aparentemente insignificante papel —un borrador corregido nada menos que por Constantí Llobart— desde las manos de su autor hasta la de este humilde escritor; pero esto merece un nuevo artículo. Bástenos por ahora reproducir las primeras estrofas del tan repetidamente citado poema que, por cierto, lleva el animoso título de ¡¡*Avant!!* (¡¡*Adelante!!*, en castellano).

El poema original, però, té solament un signe d'exclamació inicial i final en el seu títol, i Vila el comparteix sense informar-nos si es tracta de la versió original de Blasco Ibáñez o de la corregida per Llobart. De fet, es tracta d'una barreja de les dues. Té el valor d'haver-nos situat en la pista de l'existència d'un

poema del qual ignoràvem el contingut i la pervivència en el present. El poema, doncs, existia. I podia ser trobat.

Vila (2014a) transcriu cinc estrofes del poema: «las primeras estrofas». Però no ens diu de quantes estrofes consta. Ara sabem que el poema en té divuit, i que les transcrites no eren les primeres, sinó que la reproducció s'iniciava en la vuitena estrofa i acabava en la dotzena (v. 43-72). Mancaven, doncs, les set primeres estrofes (v. 1-42), i les sis darreres estrofes (v. 73-108). A pesar de la barreja que Vila fa en la transcripció, entre l'original i l'original corregit, constatem que l'autor ha intentat reproduir amb fidelitat un document tènicament difícil d'interpretar a causa de la cal·ligrafia de Blasco i de Llombart. Tanmateix, hi ha errors d'interpretació greus, que distorsionen els versos. Il·lustrativament, n'esmentem alguns: on interpreta «nom velera» és «nau velera» (v. 56);²⁰ on interpreta «May 'l peixcador» és «Huy el peixcador» en el text de Blasco, o «Vuy'l peixcador» en la correcció de Llombart (v. 58); on interpreta «El ultim pararayos» és «El altiu pararayos» en el text de Blasco, o «L'altívol pararayos» en la correcció de Llombart (v. 70).

Un parell de setmanes més tard, aparegué el segon article esmentat (Vila 2014b, 16 febrer) on, ara sí, es reproduïen les dues primeres estrofes del poema «¡Avant!» junt amb les ja conegudes d'«El murciélag alevoso» publicades a *El Pueblo* el 28 de juliol de 1898.

Vila, després d'informar-nos de la seua opinió, confronta les dues estrofes referides:

[R]etomo el tema para intentar explicar cómo se mantuvo oculto el «documento»; pero antes quiero poner de relieve el cambio ideológico —por otra parte bastante frecuente en Valencia— que se dio en Blasco Ibáñez entre 1891, fecha de su actuación como mantenedor de los Juegos Florales de Lo Rat Penat —destino previsto del poema— y 1898, cuando siete años más tarde ya ha evolucionado hacia las posturas altamente

20 Fem servir la numeració dels versos que correspon al poema complet, no al fragment reproduït a l'article.

rompedoras que primará en su actuación política. Y para ello nada mejor que comparar las dos estrofas iniciales de ¡¡Avant!! (cuyo texto escrito no poseía en este momento) y la «recuperación» de estos versos que aparece en el artículo *El Murciélago alevoso o la fiesta de los maestros cantores*, publicado en su periódico «El Pueblo» el 28 de julio del 1898, según la versión de A. Cuco y R. Blasco [...].

No farem cap comentari sobre el tema, que exigeix més espai del que ací disposem. Després, Vila reprén el seu relat «para intentar explicar cómo se mantuvo oculto el “documento”». Trobem oportú reproduir els cinc paràgrafs que clouen el segon article de Vila, que a pesar d’inexactituds i d’especulacions raonades, vincula la preservació del text —sense citar cap font—, amb Ramón Andrés Cabrelles [*sic*] i Francisco Almela i Vives [*sic*], i esmenta l’existència d’un fons de la Biblioteca Valenciana pendent d’investigació. Al cap i a la fi, Vila ofereix pistes addicionals per tal de seguir el llegat de Constantí Llobart, que van més enllà dels descendents dels uns i dels altres. Vila diu (2014*b*):

Todo empezó cuando una tarde del mes de julio del citado 1891 el joven Vicente Blasco acudía al piso que ocupaba el «mestre» Constantí Llobart en el nº 4 de la calle Pelayo de Valencia.²¹ Llevaba en la mano un folio en el que aparecía la composición ¡¡Avant!!, que pretendía llevar a la entidad valencianista Lo Rat Penat, organizadora de los Juegos Florales y presentarla para aspirar al premio máximo de los mismos «la Flor Natural». Su visita, cosa habitual entre los jóvenes valencianistas del momento, tenía por finalidad solicitar del más que presunto iniciador de la «Renaixença», la corrección y mejora del mencionado poema. Como hemos tenido ocasión de comprobar,²² el texto aparece, profusamente corregido y mejorado; pero habiendo recibido (de rebote) el

21 És la primera vegada que veem el 4 com a número de l’habitatge de Llobart al carrer de Pelai. Al nostre parer, es tracta d’un error.

22 L’autor de l’article continua incomprensiblement amb el misteri informatiu de la procedència de la informació i de la localització del text. Sobre l’estil recreatiu de la narració, poc a dir, ja que resulta evident a partir d’una hipòtesi versemblant construïda sobre dades no declarades obertament que insinua tenir a l’abast.

mas
que
a in-
nirle
migo
do al
s que

pro-
toda

iqui-

cié!,
s en-
a de
media
fetas

ellos
sin
pre-

enen-
el di-
yera
rfe-
men-
ro en
a da-
como
¡ha
nam-

EL MURCIÉLAGO ALEVOSO

LA FIESTA DE los Maestros Cantores

No la daurada llira ¡oh reina subirana!
Als graons de ton trono avuy ve cortesana
A ontonarte les gestes del art y dels amors:
Tan sols vol demanarte, humil en ta presensia,
Que com á reine qu' eres, emplees t' influencia
Posant bosals de ferro á tots los trovadors.

No vaig á cantar glories de la pasada historia,
Puix prou les remenejen y d' elles fan memoria
Els Dantes y pedantes del carrer de la Mar,
Agarra ¡reina hermosa! la musa llemosina
Que sols á silvelistes y escolans ilumina
Y lligala á un' estaca pera ferla callar.

En un minuto, señores, en un minuto he es-
crito todo esto.

¿Que son versos malos?... Eso ya lo sé yo.

Pero los que suelta el parnaso lemosín que
todos los Julios se cobija bajo las bambalinas
del Principal les cuestan á los maestros en
Gay saber todo un año de incubación y al fin
salen, poco más ó menos, tan malos como los
que yo hago en un minuto,

¡Si esto es la cosa más fácil del mundo!

exp
nifi
nan

reci
gen

al c

mu
apl

me:
no
por

las
de
eje:
bre
de

aur
pre
la:
ent
tur
tor

los
bar
en

El Pueblo, 28 de juliol de 1898

encargo de ser el mantenedor de la fiesta, sustituyendo a D. Francisco Pi y Margall, no cabía su presentación a los «Juegos» y Blasco se desentendió de su obra y no volvió a recoger la atrevida poesía, que quedó largamente sobre la mesa de Constantí Llombart hasta que uno de los jóvenes, que hacía las veces de secretario particular, se la llevó a su casa,²³ probablemente ya después de la muerte de Llombart en 1893.

Ramón Andrés Cabrelles, que así se llamaba el muchacho, fue, con el tiempo, un insigne poeta, escritor y dramaturgo valenciano, que vivió largamente y siempre mantuvo su militancia literaria y también artística [...]. Es de suponer que siendo como un ahijado, también fue su heredero (pues Llombart murió soltero y al menos él se autoproclamó «el seu hereu») y recogió su legado literario en el que figuran cartas, poemas, traducciones y hasta la patente de un invento [...].²⁴ Andrés retuvo este material al menos hasta 1953.²⁵ En mayo de dicho año y según cuenta el propio interesado, consideró que el documento en cuestión debía conservarse en el ayuntamiento,²⁶ supongo que por ser este el lugar donde quedaron depositados bastantes testimonios personales de este ilustre valenciano;²⁷ pero lo cierto es que no pasó al archivo municipal.

A partir de este instante sólo puedo hacer suposiciones; pero éstas tienen una lógica bastante convincente. Resulta que el director del archivo municipal era, en aquellos años, Francisco Almela i Vives, un brillante intelectual, fecundo escritor en valenciano y castellano y al mismo tiempo propietario de una importante librería de lance. La documentación de Llombart pasó —¿por donación o comprada?— a su fondo editorial,

23 La informació de què disposem mostra que Llombart i Cabrelles vivien a la mateixa casa en el moment del traspàs del primer. Vegeu *supra*.

24 La referència a «su legado literario [de Llombart] en el que figuran cartas, poemas, traducciones y hasta la patente de un invento» apunta cap a una font d'informació molt rellevant, però que no coneixem. Diu, a més, que Cabrelles «se autoproclamó “el seu hereu”». Es basa solament en les memòries publicades (Andrés 2006) o en alguna altra font?

25 Es refereix solament al document del poema «¡Avant!» o també a les cartes, poemes i traduccions de Llombart que esmenta? Sabem que la biografia de Llombart (1848-1893) escrita per Cabrelles (1869-1957) optà a un premi dels Jocs Florals de València de 1952.

26 Hem vist *supra* que Cabrelles va treballar com a oficial administratiu a l'Ajuntament de València fins a la seua jubilació.

27 Deixà Cabrelles la totalitat o part del seu llegat personal a l'Arxiu Municipal de València?

parte del cual, muchos años después, fue adquirido por la Biblioteca Valenciana, donde se encuentra actualmente sin que ningún investigador haya reparado hasta el momento en este «olvidado» fondo documental.

Efectivament, ens consta que Almela i Vives (1903-1967) era arxiver municipal de València i cronista de la ciutat quan va morir i també que «adquirí una estimable notorietat com a bibliòfil arreu d'Espanya i Amèrica amb la Llibreria Valenciana que inaugurà el 1941 i que, en uns quinze anys, edità quaranta-tres catàlegs que contenen més de vint-i-dues mil fitxes» (Ballester 1987: 9-10).²⁸ Si la documentació de Llobart, com afirma, va passar al fons editorial d'Almela, ho ignorem. I si finalment una part o la totalitat d'aquesta documentació ha anat a parar a la Biblioteca Valenciana també. En qualsevol cas, si així fora, no hi ha dubte que seria la millor de les destinacions possibles per al llegat de Llobart.

No podem acabar l'apartat sense al·ludir a una referència posterior. L'any 2016, Emilio José Sales Dasí va publicar l'article «Blasco Ibáñez: del caballero medieval al conquistador de mundos» a la revista *eHumanista/IVITRA* 10 (Sales 2016: 137-150), on llegim (140-141):

Gracias a la inestimable colaboración de la Biblioteca Valenciana,²⁹ he podido consultar el poema titulado «Avant» con el que Blasco Ibáñez pretendía concurrir al certamen.³⁰ Los versos en cuestión son una especie de himno triunfal al Progreso.

Però aquest estudiós solament cita un parell de sintagmes del desconegut poema: «edat passada» (v. 16), «adoren les tenebres» (v. 94); i tres versos complets: «els crims y les vergonyes d'aquells temps de crueldat» (v. 18), «d'aquells temps d'ignorancia y de tremenda guerra» (v. 26), i «del inventor que pensa de la ciència

28 Ballester remet a Enric SOLER I GODES, *Bio-bibliografía de Francisco Almela y Vives*, València, 1960.

29 I a peu de pàgina informa: «Agradezco, en este sentido, la gentileza de Miguel C. Muñoz Feliu».

30 Vegeu *supra*.

á la llum» (v. 96).³¹ Ho fa seguint la versió corregida de Constantí Llombart.³² Però, com tampoc no ho havia fet Vila, no ens diu l'extensió total del poema (que és de 108 versos, distribuïts en 18 estrofes). En qualsevol cas, els tres versos i els dos sintagmes compartits eren nous i diferents dels de Vila. Però, sobretot, a la bibliografia d'obres citades, Sales (149) hi fornïa informació addicional per a la localització del document: «Blasco Ibáñez, V. “Avant” (Poema autógrafo). Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Arxiu Francesc Almela i Vives. (Sin catalogar)».

Sales (141) comenta els versos referits i també fa la seua narració i interpretació dels fets:

Por eso, en su canto a la nueva era concedía una importancia primordial a la escuela, al comercio, al tren, al vapor, al trasatlántico o incluso al submarino.

Su poema era una verdadera declaración de intenciones del que imaginaba darle un indiscutible «sabor republicano al certamen poético.» No obstante, la fortuna de su estro se vio condicionada por unas circunstancias que escapaban a su control. Blasco Ibáñez le había llevado en mano esta poesía autógrafo a Constantí Llombart para que se la corrigiese. Pero cuando su mentor había empezado la revisión, Pi i Margall, que iba a actuar como mantenedor en los Juegos Florales de 1891, delegó este honor, por cuestiones familiares, en el propio Blasco, privándole de la posibilidad de optar a la Flor Natural.

Después del evento poético, Llombart no procedió a rematar la corrección del poema, ni tampoco Blasco Ibáñez demostró estar interesado en difundir sus versos. La explicación más plausible, que para él la literatura había adquirido una dimensión instrumental. La idea de la República era un sueño tan poderoso, que condicionaba la mayor parte de sus actividades. Por afinidades políticas, había hallado en Constantí Llombart a un buen amigo que le incitó a entrar en contacto con la Renaixença valenciana. Sin embargo, tras la muerte de su mentor en 1893, su distanciamiento

31 La identificació numerada dels versos és nostra.

32 Tanmateix, en la transcripció, Sales omet l'accent que Llombart va afegir al mot «guerra» («guerra» v. 26).

de la tendencia valencianista sería definitivo. Si su fogosidad y su instinto de liderazgo apenas se avenían con la posibilidad de ser uno más en un círculo determinado, tampoco su cosmovisión ideológica encajaba con la deriva que tomó el movimiento bajo el patriarcado de Llorente: «Lo Rat Penat va caure en mans dels patriarques de la ciutat i prengué un caràcter felibre, això és, enyoradís i apolític, immobiliista» (Sanchis Guarner, 49).

Ja hem dit que, per qüestions d'espai, ens abtenim de fer el nostre comentari personal sobre tot plegat. Si un cas, subratllem també la provisionalitat de la correcció de Llombart, acabada, però probablement no definitiva, com veurem *infra*, cosa que deduïm especialment pel que nosaltres hem interpretat, en uns pocs casos, com a dubtes quant a l'ús de l'accent obert o tancat sobre les vocals *e* i *o*, per la seua verticalitat indesxifrable, que no considerem definitiva.

Amb les dades anteriors, vam indagar l'escassa informació descriptiva accessible del contingut de les caixes de l'arxiu Almela i Vives, i vam concloure que el document que buscàvem havia de trobar-se o bé a la caixa núm. 18 (ja que en la descripció succincta figura el nom de Blasco Ibáñez a la carpeta núm. 34: «Retalls de premsa sobre “València” amb informació sobre: —Blasco Ibáñez» [entre altres]), o bé a la caixa núm. 41 a la carpeta 9 («Documentos autógrafos de diferentes personajes») o a la carpeta 10 («Manuscritos varios»), o bé a la caixa núm. 54 (que contenia, entre altres: «Varios manuscritos de diferentes autores»). Amb aquestes dades vam contactar amb Miguel C. Muñoz Feliu, arran de la nota d'agraïment de Sales,³³ que ens remeté al seu torn a Ferran Santonja. A ell, doncs, acudírem amb la informació esmentada. I ell ens pogué facilitar al cap de pocs dies el document, que tant anhelàvem comprovar, que descrivim en l'apartat següent. Agraïm a la Biblioteca Valenciana, i molt especialment a Ferran Santonja, totes les facilitats per poder dur endavant la nostra transcripció.

33 Vegeu *supra*.

8. Transcripció. La carta de Ramon Andrés Cabrelles

El document que transcriurem es conserva a la Biblioteca Valenciana, sense catalogar, a l'arxiu de Francesc Almela i Vives.³⁴ Consta de cinc fulls reunits dins d'un altre de més gran doblegat a manera de carpeta, també de paper. Es tracta sempre de manuscrits. El paper que fa de carpeta i el primer dels cinc fulls estan escrits per la mateixa mà, mostra una especial cura en la cal·ligrafia i arribem a observar que el paper ha estat pautat. El de la coberta amb majúscules diu: «Un autògraf en valencià i en vers de Vicent Blasco Ibañez» [sic].³⁵

La transcripció del primer full, rubricat per Ramon Andrés i Cabrelles, és la que segueix:

Esta poesia es un autògraf de Blasco Ibañez i fou escrita per este per a optar a la Flor natural en els Jochs Florals de Lo Rat Penat de 1891 en que habia de actuar de Mantenedor En Francesc Pi i Margall. No habent pogut vindre a cumplir esta misió per la mort de son germà, l'il·lustre repúblic delegá en Blasco Ibañez, capitost del seu partit en Valencia, qui aceptá complagut el encárreg, no podent per tant aspirar al dit premi d'honor i cortesía, com se proposaba.

Blasco era deixeble de Llombart en lletres valencianes i li habia dut son treball per a que li'l corriquera. Les circumstancies que queden expresades determinaren que esta composició se quedara sobre la taula del mestre a mig corregir, sense que Blasco s'enrecordara més d'ella.

Jo, hereu de Llombart, la he tenguda en mon poder fins a vui que me despreg d'ella desitjant que se guarde en l'Arxiu municipal com una curiositat digna de ser conservada.

Valencia i Maig de 1953

Ramon Andrés i Cabrelles

34 Caixa núm. 25: «Escriptors valencians II». Actualment, la descripció accessible telemàticament de l'inventari diu: «Caixa 25. Lligalls temàtics: Carpetes amb retalls de premsa, i publicacions varies [sic], que fan referència a: -Teatre -“Maragall” -“Ausias [sic] March”.» Agraïm a la Biblioteca Valenciana les facilitats per a estudiar i publicar el document preservat.

35 La verticalitat de l'accent podria fer-nos dubtar, però al primer full, amb la mateixa tinta i cal·ligrafia llegim: «autògraf» i «germà».

Al final de l'últim dels quatre fulls del poema «¡Avant!», amb una cal·ligrafia que s'assembla a la d'Andrés Cabrelles, figura una nota quasi il·legible (d'una època més acostada a la de l'escriptura del poema que no pas a l'any 1953, data que apareix al full primer que acabem de transcriure). Es tracta d'una anotació, si fa no fa, coetània al poema, per bé que l'anotació ha estat modificada posteriorment per la mateixa mà que la va escriure. La nota, que originalment estava en castellà, apareix ara *valencianitzada* per mitjà d'una superposició cal·ligràfica posterior: *escribió* > *escrigué*, *para* > *per a*, *año* > *any*, *optando* > *optant*. La nota diu:

Poesia autògrafa de Vicent Blasco Ibañez.

La escrigué tal com está per a presentarla al certamen del any optant a la Flor Natural

9. Transcripció del poema «¡Avant!». Observacions generals

El poema «¡Avant!» ocupa quatre fulls.

A més de la nota final del darrer full, que atribuïm a Andrés Cabrelles, el text presenta dues cal·ligrafies amb tints diferents: l'una de Vicent Blasco Ibañez i l'altra, que corregeix ací i allà la primera, de Constantí Llobart. Hem contrastat sengles cal·ligrafies amb manuscrits d'aquests escriptors i podem corroborar-ne l'autoria.³⁶

Hem numerat els versos en la nostra transcripció —cada sis— per poder referir-nos-hi convenientment, amb un total de 108 versos. El poema es troba dividit en divuit sextets. Les estrofes apareixen separades entre si per una ratlla centrada, que en la nostra transcripció representarem per una línia en blanc. No numerem les estrofes per presevar al màxim l'estructura poètica de l'origi-

36 Per exemple, a l'opuscle *Hugo de Moncada* de Blasco Ibàñez [sic] (1933: 13) es reproduïx un full manuscrit. I, pel que fa a Constantí Llobart, podeu consultar <http://bivaldi.gva.es/va/consulta/registro.cmd?id=6435>.

nal: no és igual ni des d'un punt de vista estètic ni de continuïtat de lectura del poema. Per motius semblants, conservem la majúscula inicial dels versos, una opció poètica que sempre cal respectar, i que apareix modificada, per exemple, entre *Llibret de versos* (1885) i *Nou llibret de versos* (1902) de Teodor Llorente (de versos començats amb majúscula a versos començats amb minúscula). I ho fem no solament per un gust personal compartit, sinó, sobretot, perquè en un poema cada detall és portador d'informació. Pel mateix motiu, i pel fet que es tracta d'una primera edició del document, conservem el sagnat inicial del primer vers de cada estrofa, que ens l'assenyalen com a tal. Oferim el text en dues columnes: la de l'esquerra correspon al poema original de Blasco Ibáñez; la de la dreta, al resultat del text modificat per Constantí Llombart. Hem optat per no fer crides a peu de pàgina dins del text. Hem optat per mostrar els versos paral·lelament a la imatge de cada full del manuscrit. Hem sacrificat la grandària de la lletra perquè el lector pugui comparar el diferent resultat de cada vers en la mateixa línia gràfica; al mateix temps que possibilitem la lectura vertical del poema en la variant original de Blasco i també en la variant corregida de Llombart independentment.

Volem subratllar l'*actitud* moderna de Blasco quant a la correcció d'un text. Té a veure amb el respecte a una *norma* i la necessitat d'aquesta per a l'escriptura literària culta, en una situació *normativa* precària per motius històrics extralingüístics. No podem ací tractar amb la profunditat que convé l'estat sincrònic i diacrònic del procés *normativitzador* pel que fa a la qüestió ortogràfica, gramatical o lèxica, al País Valencià, Catalunya i les Balears. Però subratllem l'actitud responsable de Llombart i de Blasco que mostra *consciència lingüística* i informa de l'estat de la qüestió quant als usos escrits i les diferents tendències que operaven, i que encara tardaren dècades a ser resoltes eficaçment, en favor de l'operativitat dels escriptors. Amb dubtes, es fa difícil escriure més enllà de pràctiques simbòliques, i és evident que les inseguretats constrenyien la tria lingüística dels escriptors. Per això, l'actitud disciplinada quant a la llengua de Blasco no ens hauria de passar desapercebuda. Llombart era la referència lingüística, i si no per la seua estricta competència, sí per l'actitud de voler crear unes entitats com-

petents que estudiaren i regularen la llengua, com després ha succeït. Era una necessitat urgent, sentida per aquells que volien fer un ús cada vegada més normal i ampli. Entre els quals, cal incloure Blasco, per l'actitud. Com veurem més en detall en un altre paper, fins i tot podem afirmar que algunes de les opcions lingüístiques de Blasco, com altres de Llobart, aleshores poc habituals, són les que han acabat prevalent. Per això, la disciplina lingüística dels escriptors de cada moment històric ha de ser lloada mentre la norma o la pràctica no canvie. Especialment, en llengües, com la nostra, amb adversitats extralingüístiques que en un altre espai recordarem i enumerarem. Restriccions legals contínues al segle XIX i XX.

Com a corrector, Llobart mostra una actitud *moderna*, que no analitzarem tampoc ací. D'una banda, Llobart mostra respecte per la tradició culta del moment, a fi de no augmentar l'anarquia, la fragmentació o la dialectalització idiomàtiques, basades en l'*apitxat* que ara es parla —passeu-me la ironia— o en reduccionismes urbans pseudomoderns i insuficients des del punt de vista del conjunt de l'idioma. I Llobart pren aquesta actitud a l'espera d'estudis i d'entitats amb més autoritat moral i efectivitat reguladora. Llobart mostra un esforç de coherència, i d'intervenció mínima, respectuosa amb la voluntat de l'escriptor, que es mira de preservar tant com és possible. Els dubtes del corrector, com és propi en una primera revisió d'un text —com sembla ser el cas que ens ocupa— existeixen i mirarem d'assenyalar-los. Però insistim, tant en Blasco com en Llobart, allò més rellevant és l'*actitud* que demostren, informativa d'un moment cultural i lingüístic: sociolingüístic. També, no cal dir-ho, hi ha aquells aspectes estrictament tècnics, que hem anunciat que abordem en un altre paper.

10. Transcripció del poema «¡Avant!». Observacions particulars

Ens hem acostat al poema de Blasco Ibáñez amb el respecte propi dels qui considerem que ens trobem davant d'un poema important, i també davant d'un poeta modern. Som conscients que estem transcrivint un poema històric per a la nostra literatura.

10.1 Els signes d'entonació

Pel que fa als signes d'entonació, trobem enunciats exclamatius amb els signes corresponents col·locats al principi i al final (v. 1, 19, 79 i 108). En un cas trobem el signe d'exclamació inicial però manca el final, cosa que és advertida pel corrector (v. 79). L'única intervenció del corrector, la trobem al penúltim vers (v. 107), emmarcat entre signes d'exclamació. Però adonem-nos que la poesia moderna tendeix a fer un ús cada vegada menor d'aquests signes, fins al punt que tendeix a no col·locar-los inclús en oracions exclamatives. Per això, en la proposta actualitzada, respectem l'opció original d'absència de signes d'exclamació en aquest vers.³⁷ A més, tal com està, per contrast evident, l'eficàcia exclamativa del darrer vers conclueix de Blasco esdevé més volgudament contundent, emfasitzant encara més l'exclamació inicial que titula el poema: «¡Avant!».

Ja hem dit que l'omissió d'exclamacions (dels seus signes, si més no) és un tret que caracteritza una oratòria moderna, menys grandiloqüent que la romàntica o decimonònica. Ens trobem, doncs, davant un símptoma incipient d'una estètica nova, avançada al seu temps: o, si ho preferiu, actualitzada.

10.2 Els signes de pausa

Aquest poema de Blasco Ibáñez quasi no fa ús dels signes de pausa. Seria injust atribuir-ho a la descurança i corregir-ho totalment. Hi ha un tret de modernitat en l'absència d'aquests signes ortogràfics que ha de ser assenyalat. Les manifestacions primerenques d'una pràctica, les tendències incipients que obrin camins nous, les detectem en pintura més fàcilment que en literatura. Es tracta d'una pugna, amb símptomes observables sota els usos comuns d'una època. Consisteix en la ruptura o en l'alteració de normes i de pràctiques acostumades, amb un grau de consciència major o menor. En definitiva, de l'actualització que cada època fa de la tradició que rep, i que fa seua en la mesura que hi reacciona.

L'ús dels signes de pausa es limita a 16 dels 108 versos. Llombart, com és propi d'un corrector, augmenta la presència dels escassíssims signes de puntua-

37 L'extensió de l'article fa que ací sols publiquem la transcripció del poema. La versió actualitzada, la trobareu en un altre treball que completa aquest.

ció que ha escrit Blasco Ibáñez, i els introdueix adicionalmet en 65 versos. És a dir, passem de trobar-los de 16 a 81 versos, sobre el total de 108. L'augment de 16 a 81 versos afectats per la puntuació és significatiu.

Això fa el poema més intel·ligible i fàcil per al lector. Però l'estranyament i les interpretacions no immediates i diferents són trets moderns en poesia.

Una opinió tendirà a dir que Blasco no sap puntuar. Nosaltres, en canvi, ho atribuïm a una tendència d'una gran modernitat, potser incipient i no conscient del tot, però avançada a l'època. Els poemes sense cap puntuació són considerats així. En lloc de la determinació exacta i precisa, els poemes escrits així creen espais actius que capten l'atenció del lector i l'impliquen en la lectura i el fan protagonista ordinator, present en el procés comunicatiu. No mer receptor, sinó necessari. De forma que el destinatari esdevé part indispensable del procés creatiu, transformador i cocreador empàtic de la realitat conceptual i estètica. Això és coherent amb els continguts avançats, propis d'un poema modern. No oblidem que encara som al 1891. Insistim que es tracta d'un símptoma, relativament inconscient. O bé d'una descoberta que té lloc durant el procés artístic creatiu. I si en els primers vint-i-un versos trobem únicament set signes de pausa, en els vuitanta-set versos restants sols trobarem nou signes més, dels quals cinc seran punts finals d'estrofa. És evident que l'absència de signes de pausa caracteritza el text, i que la intervenció de Llobart tendeix a fer el poema *normal*, com no podia ser d'una altra manera en la cultura de l'època.³⁸

No seria sensat adduir el fet bàsicament a la incompetència d'un poeta capaç de rimar en consonant AABCCB les divuit estrofes fent ús de versos alexandrins amb cesura femenina on B són sempre versos masculins mentre que A i C són versos femenins. Seria imprudent per la nostra part subvalorar-ho. Ans al contrari, celebrem que a València trobem en aquell moment escrit en català un poema d'aital modernitat, digne de nosaltres.

38 Però Llobart té massa coses a atendre en aquest poema innovador i, per exemple, es distrau a l'hora d'afegir el punt final a l'estrofa que acaba amb el mot «Peral» (v. 78), probablement a causa de l'impacte de la modernitat genial de la rima *boreal-Peral*.

Comprenem que el poema pot resultar farragós i poc coherent si respectem la puntuació de Blasco. Però admetreu que puntuar-lo també el desvirtua i ens l'allunya estèticament. I llevar els pocs signes que hi apareixen, com recialles d'un estil decimonònic superat per la poesia moderna, seria excessivament agosarat per la nostra part. Ser responsablement conscients d'aquesta tessitura, que no és l'única en la presentació ortogràficament i lingüísticament moderna del text, ens ha orientat adientment a l'hora de confeccionar la nostra proposta.

Llombart ha respectat tots els signes de pausa que Blasco ha escrit, llevat de la coma final del v. 3, modificada a punt i coma (un canvi necessari per l'afegiment d'una coma al final del vers següent). En general, podem afirmar que els signes de pausa introduïts per Llombart en gran quantitat, milloren la comprensió del text i el fan més clar i coherent, tal com faria un corrector d'estil avui dia. Es tracta de comes, de punts i coma, i de punts que mostrem incorporats en la versió de Llombart. Gossariem arrenglerar les formigues o aplanar l'ARC DE TRIOMF de Salvat-Papasseit?³⁹

10. 3 L'accent i el timbre de les vocals

10. 3. 1 La *a*

Notem que, a diferència d'ara, l'accent usat sobre la *a* era sistemàticament el tancat: *á*. De la mateixa manera que ara usem sistemàticament l'accent obert: *à*.

A l'època, la preposició *á* sempre duia accent. I apareix així al llarg del poema.⁴⁰ Però quan es tracta d'una lletra majúscula, l'accent desapareix. Ho trobem a l'inici de v. 3, 8, 62 i 80. Quant a la resta d'accents sobre la *a*, notem

39 Potser alguns casos de punt i coma de la correcció de Llombart podrien interpretar-se com a dos punts (v. 9, 33, 51, 75). En v. 81, els dos punts són inqüestionables. Notem que solament les estrofes II, III i XIII (v. 12, 18 i 78) no acaben amb punt. Sens dubte, es tracta d'un descuit del corrector, ja que en tots els altres casos, quan Blasco no hi col·loca el punt final, Llombart l'afegí. Observem que la majoria dels signes afegits són punts i coma al final d'alguns versos, que impliquen la col·locació de comes en altres. O bé la inserció de comes, per emmarcar i assenyalar incisos o sintagmes, dins unitats superiors. Els signes introduïts per Llombart són sempre aclaridors des del punt de vista semàntic i sintàctic: ordenen, separen, i subordinen unitats d'expressió, com fariem amb un text no literari. Es tracta d'un ús coherent i adequat. Mentre que l'ús escàs de Blasco també resulta, al nostres ulls, oportú, per bé que agosarat: el que perd en claredat, ho guanya en novetat *antilletania*.

40 Però trobem una preposició *a* sense accentuar (v. 22), resolta en contracció pel corrector: *a los > als*.

la correcció en els mots *escoltaras* > *escoltarás* (v. 7), *fabrica* > *fábrica* (v. 35) *maquina* > *máquina* (v. 35 i 100). Però Llombart usa l'accent obert sobre la *a* en la correcció de *sertamen* > *sertàmen* (v. 83) i *barbaros* > *bàrbaros* (v. 106).⁴¹ Blasco usa aquest accent sobre la preposició: *á*, i en els mots: *vá* (v. 2),⁴² *podrá* (v. 14), *fá* (v. 49, 52 i 72),⁴³ *allá* (v. 54) i *desfá* (v. 93). Finalment, subratllem els accents de *hiá obstácle* quan Llombart corregeix *ja obstacul* (v. 92).⁴⁴

10. 3. 2 La *e* i la *o*

Pel que fa a les vocals *e* i *o*, tal com fem actualment, trobem l'accent obert (*è*, *ò*) o tancat (*é*, *ó*), en funció del timbre vocàlic.

Però Blasco no usa el signe de l'accent obert sobre cap vocal del poema. Tampoc sobre la *e* ni sobre la *o*. Llombart, sí. En Blasco, trobem *progrés* (v. 21, 29, 79, 91 i 105), i el mot *ençes* > *ençés* (v. 24) amb què Blasco el fa rimar és corregit per Llombart. També trobem: *pasió*, *plorós*, *cansó*, *odiós*, *expansió*, *vivراسió*, *furiós* i *inspirasió*. El mot *poderos* > *poderós* (v. 60) és també corregit per Llombart.⁴⁵ Quan Blasco ha fet ús d'un accent, mai no ha necessitat de la correcció de Llombart, llevat dels oblits esmentats. De fet, Blasco, pel que fa al timbre de les vocals tòniques semitancades i semiobertes, fa rimar correctament els mots: *amors-errors* (v. 3, 6) *historia-memoria* (v. 4, 5), *pasió-cansó* (v. 9, 12), *guerra-terra* (v. 10, 11), *esencia-presencia* (v. 16, 17), *era-sansera* (v. 19, 20), *progrés-ençes*

41 Realment, no tenim una explicació per a la presència contrastada de *á* i de *à*. En la segona ocurrència del mot *maquina* (v. 100), el que trobem és una ratlla vertical ambivalent, com la que trobem també en *súplica* (v. 88); vegeu *infra*. Però en *sertàmen* i en *bàrbaros*, a diferència dels altres casos d'accent tancat sobre la *a*, per les causes que siga, l'accent es mostra obert. En *DLlombart* trobem *Fábrica*, *Máquina*, *Bárbar*. Per a comentaris addicionals, vegeu *infra*: *mès* (v. 88).

42 Però també *va* (v. 4). Fins i tot, trobem un *va* introduït pel corrector sense accent (*va la nau*, v. 77).

43 Però, en la correcció del vers 52, Llombart usa *fa* sense accent, molt probablement per descuit (en la nota anterior hem vist el cas semblant del monosíl·lab *va*). Això mostra les vacil·lacions que l'accentuació dels monosíl·labs presentava i la tendència a la supressió de l'accent en aquests casos, com avui dia la norma ja ha acceptat (*va*, *fa*).

44 A *DLlombart* trobem les dues formes: *Obstacle/Obstácul*. En la correcció, Llombart primer ha accentuat *obstacul* > *obstácul*; després, canvia *obstácul* > *obstacle* (però no suprimeix l'accent; per això, reproduïm: *obstácle*).

45 Però Llombart, en canvi, no corregeix *grandios* (v. 83) [*DLlombart*: *Grandiós*].

(v. 21, 24),⁴⁶ *desperta-oberta* (v. 22, 23), *aterra-guerra* (v. 25, 26), *victories-glories* (v. 28, 29), *entera-llautjera* (v. 34, 35), *perillosos-furiosos* (v. 43, 44), *pasatjer-mit-sajer* (v. 45, 48), *fumageres-sanseres* (v. 46-47), *amor-vapor* (v. 51, 54), *envecha-espurnecha* (v. 52-53), *llautjera-velera* (v. 55, 56), *odiós-poderos* (v. 57, 60),⁴⁷ *barqueta-desfeta* (v. 58, 59), *posesiona-dona* (v. 61, 62),⁴⁸ *pasecha-espurnecha* (v. 67, 68), *hemisferi-misteri* (v. 73, 74), *barrena-ballena* (v. 76, 77), *siensia-consiensia* (v. 79-80), *compr(é)n-pren* (v. 87, 90),⁴⁹ *entrega-nega* (v. 88, 89), *senda-tremenda* (v. 91, 92), *tenebres-febres* (v. 94, 95), *pareu-Deu* (v. 99, 102). Ens trobem, per tant, davant rimes tècnicament perfectes pel que fa al timbre vocàlic.

Però observem que Llombart afegeix l'accent a una gran quantitat de mots.

Pel que fa a la è: *desperta*,⁵⁰ *cèl* [DLlombart: *Cèl*],⁵¹ *obèrta* [DLlombart: *Obèrt, ta*], *tèrra* [DLlombart: *Tèrra*], *telègrafo*,⁵² *telèfono*,⁵³ *ciènsia* [DLlombart: *Ciència*],⁵⁴ *gèni-gènis* [DLlombart: *Gèni/Gènit*],⁵⁵ *mès* [DLlombart: *Més*],⁵⁶ *dèneu* [DLlombart: *Dèneu*], *eixèrcit* [DLlombart: *Eixèrcit*].

46 Corregit per Llombart: *ençés*. Vegeu *supra*.

47 Corregit per Llombart: *poderós*. Vegeu *supra*.

48 Del verb *donar*.

49 Sorprén que Llombart no haja corregit *compren* (> *comprén*); sens dubte, distret per l'atenció a la inserció dels signes de pausa que emmarquen el segon hemistiqui d'aquest vers (v. 87): «La llibertat ansiada qu'en sos drets la compren» > «La llibertat ansiada, qu'en sos drets la compren».

50 V. 22. Però després Llombart ja no l'accentua: *desperta* (v. 80, 103).

51 V. 36. Però abans Llombart no l'accentua: *cel* (v. 34).

52 Hem vist *supra* que la mort de Llombart va deixar interrompuda la publicació del diccionari *DLlombart* en la lletra T [DLlombart: *Telegrafo* [sic] (dins l'accepció trobem: 'Fer telégrafos')].

53 Vegeu la nota anterior [DLlombart: *Teléfono* (però: *Telefònic*)].

54 V. 73, 96 i 102. L'accent de *ciènsia* és obert sense cap dubte en v. 73. Però el que trobem és un punt ambivalent sobre la *e* en v. 96 i 102, que transcrivim è per coherència amb *DLlombart* i v. 73. Llombart no l'accentua en v. 24 i 79: *ciencia*. Tampoc no accentua *consiencia* (v. 80) [DLlombart: *Conciència*] ni *electric* (v. 61, 76) [DLlombart: *Elèctric*]. El corrector sembla haver col·locat també un punt ambivalent sobre *esencia* (v. 16), que no hem transcrit ja que rima amb *presencia* (v. 17), sense que haja afegit cap signe en aquest darrer mot d'un vers immediat [DLlombart: *Esència, Presència*].

55 Llombart corregeix *genit* > *gèni* (v. 83), per bé que el que col·loca sobre la *e* és una ratlla vertical, que interpretem com a accent obert en la nostra transcripció. Però l'accent posterior de *Genits* > *Gènis* (v. 97) és obert amb tota certesa.

56 Per bé que l'accent obert és indiscutible en *mès* (v. 88), el cas de *més* anterior (v. 50) i posterior (v. 95), ultra la forma en *DLlombart*: *Més*, amb accent diacrític tancat quan es tracta de l'adverbi, que reproduïm després entre els exemples de *é*, s'assembla als casos de *sertàmen* (v. 83) i *bàrbaros* (v. 106).

Pel que fa a la *é*: *guerra* [DLlombart: *Guèrra*], *trémul*,⁵⁷ *térra*,⁵⁸ *éll* [DLlombart: *Éll*], *cantém*, *ençés* [DLlombart: *Encés*], *saludém*, *atérra*, *ento-ném*, *témre* [DLlombart: *Tembre/Témer*], *més* [DLlombart: *Més*], *hélic*,⁵⁹ *encén*, *débil* [DLlombart: *Dèbil*],⁶⁰ *hemisféri* [DLlombart: *Hemisfèri*], *mistéri* [DLlombart: *Mistèri*], *prén*, *esclaviçéu*.

Pel que fa a la *ò*: *còrdes* [DLlombart: *Còrda*],⁶¹ *memòria* [DLlombart: *Memòria*],⁶² *pòbles-pòble* [DLlombart: *Pòble*],⁶³ *escòla* [DLlombart: *Escòla*],⁶⁴ *victòries* [DLlombart: *Victòria*], *glòries-glòria* [DLlombart: *Glòria*],⁶⁵ *ròda* [DLlombart: *Ròda*], *pòrt* [DLlombart: *Pòrt*], *hòme* [DLlombart: *Hòme*], *sòl* [DLlombart: *Sòl*],⁶⁶ *plòr* [DLlombart: *Plòr*].

Pel que fa a la *ó*: *història* [DLlombart: *Història*], *memória* [DLlombart: *Memòria*],⁶⁷ *adóra*, *pòbre* [DLlombart: *Pòbre*], *cóm* [DLlombart: *Com (Cóm)*],⁶⁸ *poderós*. Recordem que Blasco havia accentuat sobre la *o*: *pasíó*, *plorós*, *cansó*, *odiós*, *expansió*, *vivراسió*, *furiós* i *inspirasió*.

que hem vist més amunt; i potser cal considerar-los distraccions del corrector pel que fa al caràcter obert d'aquests accents.

57 DLlombart: *Trémul/Trémol* (però: *Trèmul*, dins l'entrada 'Trémol'). Vegeu *supra* comentaris sobre la confecció de DLlombart a partir de la T.

58 Trobem *térra* en v. 11 i 63. Però *tèrra* [DLlombart: *Tèrra*] en v. 42. Notem que la rima *guerra-terra* resulta accentuada per Llombart *guèrra-térra* (v. 10, 11). En canvi, DLlombart: *Guèrra-Tèrra*. Però cal dir que sobre la *e* de *guèrra* (v. 10, 26) el que trobem és un punt ambivalent la primera vegada que apareix (v. 10).

59 DLlombart: *Hèlich* ('De figura espiral').

60 V. 72. Però *debil* (v. 85).

61 V. 7. Però *cordes* (v. 65).

62 V. 17. Però abans *memoria* > *memória* (v. 5); vegeu *infra*. Observem contradiccions i vacil·lacions pròpies de la primera correcció d'un text d'una llengua en procés de fixació.

63 Mentre que Llombart accentua *pobles* > *pòbles* (v. 22, 27 i 48) i *poble* > *pòble* (v. 85), observem dues ocurrències inalterades de *pobles* (v. 51, 81).

64 Però Llombart no accentua *porta* [DLlombart: *Pòrta*], que es troba al mateix vers que *escola* > *escòla* (v. 23).

65 Mentre que Llombart accentua *glories* > *glòries* (v. 29) i *gloria* > *glòria* (v. 78), observem dues ocurrències inalterades de *glories* (v. 4, 93).

66 Es tracta de l'astre (v. 69). Però Llombart no accentua l'adjectiu *sol* (v. 99) [DLlombart: *Sòl*]: «un sol instant».

67 Vegeu *supra*: *memòria*.

68 DLlombart incorpora en la definició de *Com* la forma amb accent *Cóm* per a funcions exclamatives i interrogatives. Tal vegada Llombart ha interpretat v. 59 amb l'emoció pròpia d'una exclamació.

10. 3. 3 La *i* i la *u*

Pel que fa a la *í*: *sí*, *altívol*, *construía*. Llombart accentua el mot *sí* (v. 51 *entre si* > *entre sí*), que en *DLlombart* apareix amb accent i sense (però quan es tracta del pronom, com és el cas, *DLlombart* usa l'accent diacrític).

La correcció de Llombart s'aparta de la codificació actual, però mostra un afany semblant, quant a la correcció de textos. Pel que fa a *construía*, el signe de l'accent fa la mateixa funció que la dièresi actual (en *DLlombart*, per exemple, trobem *raím*). En aquest cas, modifica l'opció gràfica de Blasco: *construya* (v. 38), que es troba rimant amb: *futjia* > *fugía* (v. 37).

Quan la terminació *ia* no té valor de diftong creixent dins el poema, ens resulta difícil afirmar si la *i* vocàlica porta o no un accent. Tenim clar que Blasco no ha col·locat accent en *poesia* (v. 14), mot que no ha estat corregit per Llombart [*DLlombart*: *Poesía*]. Però ho dubtem en la correcció de *melenchia* > *melengia* [*melengía?*] (v. 13) [*DLlombart*: *Melengía*], que està rimant amb *poesia*. Trobem una dificultat d'interpretació semblant en *futjia* > *fugía* (v. 37), que transcrivim amb accent per la rima amb *construía*. Llombart no ha modificat *corria* (v. 55). Tampoc gosem accentuar *dolsisim* (v. 80), que presenta sobre les dues *i* senyals idèntics, i alhora diferents del que trobem en la *i* de *poesia* (v. 14). La prudència ens impedeix ser conclusius en la transcripció d'aquesta terminació concreta en aquests pocs mots que acabem d'esmentar.

Pel que fa a la *ú*: *súplica*.⁶⁹

11. Continuarà. La dama feudal i la ce volada

Hi ha la *dama* (v. 15). La possibilitat d'equivocar-nos ens ha fet conservar un signe d'interrogació fins a última hora. Però hem acabat assumint la transcripció del mot a fi d'evitar una llòbrega nota a peu de pàgina o una trista cursiva en la transcripció d'aquest estimat poema.

69 L'accent de Llombart *soplica* > *súplica* (v. 88) [*DLlombart*: *Súplica*] és una ratlla vertical, com en la segona ocurrència del mot *máquina* (v. 100).

Un detall final: a l'inici de v. 62, segon vers del tercer full del manuscrit, trobem una mena de C volada: ^c, amb la cal·ligrafia de Blasco Ibáñez, un senyal discret que podíem fàcilment eludir en la seua insignificança. Però és així com al final acabem prescindint de tot. I amb la irrellevància pròpia dels enigmes i dels misteris, un dia vam descobrir-ne el significat al *DLlombart*. A l'«Apéndice IV. Varias curiosidades de aplicación práctica para la lectura y escritura lemosina», vam trobar aquesta equivalència: C' *Que* (1). I una explicació a peu de pàgina que deia: «(1) Delante de las vocales *a, o, u*, aunque vayan precedidas de *h*, la letra *c'* con una comilla ó apóstrofo, equivale á *que*». No dic que no se sabera, dic que nosaltres no ho sabíem. I que, per tant, en l'actualització del text, ho tindrem present: «^cA son oculta forsa» > «Que a son oculta força», tot i que li manca l'apòstrof.

L'anècdota és una invitació a la reflexió. En primer lloc, per a qui açò escrivim.

Josep Enric Estrela (2015: 336) acaba les conclusions de la tesi sobre Constantí Llombart amb un desig: «esperem que tots els esforços que hem dedicat a la realització d'aquest treball d'investigació, aprofiten, també, de base a pròxims treballs destinats a perfilar amb més exactitud encara, els límits i l'abast de la Renaixença a València».

Doncs, això. El poema de Vicent Blasco Ibáñez que transcrivim tot seguit, si no la fi de la Renaixença a València, n'assenyala, si més no, l'inici de la Modernitat. I sols podem proclamar amb ell: «¡Avant, per sempre avant!».⁷⁰

(Continuarà.)

70 Blasco Ibáñez escriu *aigües* i sobreescríu *aygües* (v. 60); més endavant, escriu *aygua* (v. 76) [*DLlombart*: *Aygua* (entrada principal que conté la definició; entrades secundàries: *Aigua/Ahuia/Ayga/Aiga*)]. Blasco mostra vacil·lació en el timbre de la vocal tònica del mot *impuls* (v. 80) [*DLlombart*: *Impuls*]. Blasco comença escrivint *ciencia* (v. 24), però després escriu *siensia* (v. 73, 79, 96 i 102). Blasco dubta en v. 79: escriu *siencia* i sobreescríu *siensia*. En la versió de Llombart, en aquest cas, escrivim *ciencia* (v. 79) davant l'opció interpretativa *ciensial/ciencia*; especialment, perquè al vers següent Llombart corregeix *consiensia* > *consiencia* (v. 80). Llombart no modifica *ciencia* (v. 24). En els altres casos, Llombart corregeix *siensia* > *ciència* (v. 73, 96 i 102) [*DLlombart*: *Ciència*]. Però no accentua *sien[c/s]ia* > *cien[c/s]ia* (v. 79). Vegeu *supra*.

VICENT BLASCO IBÁÑEZ
¡Avant!

No la daurada llira ¡oh reina subirana!
Als graons de ton trono avuy vá cortesana
A entonarte les gestes del art y dels amors,
No va á recordar glories de la ya antiga historia
Pues dels tems que pasaren, tan sols en la memoria
6 Queden falses grandeas y gegantins errors.

No escoltaras la llira de les cordes daurades;
A los oits ya cansen les cobles ensucrades
Dirichides á dames y rebosant pasió
Huy ningún escolta al vate que mos canta la guerra
Ni al que plorós y tremul malaix á la terra
12 Perque la que ell adora desprecia sa cansó

Els vells idols caigueren; del mon la melenchia
No podrá desvaneixer la santa poesia
Cantant la feudal dama y el patjo enamorat:
Tots de la edad pasada saben la vera esencia
Y á la memoria porta d'un castell la presencia
18 Els crims y les vergonyes d'aquells tems de crueldat

¡Cantem los temps d'ara! ¡Cantem la nova
era!
Los esfuerços que fasa la humanitat sansera
Per seguir victoriosa lo carro del progrés;
Cantem á la enseñanza que a los pobles desperta
Y á la escola que sempre te á tots sa porta oberta
24 Pera enseñar de ciencia lo lluminar ençes

Saludem la caiguda del mon antich qu'aterra
D'aquells tems d'ignorancia y de tremenda guerra
En que estaben los pobles venuts y esclavisats
Y entonem brusents himnes de llaus y de victories
Al progrés qu'es presenta entre rialleres glories
30 Y que la sombra antiga disipa ab claritats

CONSTANTÍ LLOMBART
¡Avant!

No la daurada llira ¡oh, reyna subirana!
Als graons de ton trono avuy vá cortesana
A entonarte les gestes del art y dels amors;
No va á recordar glories de la ja antiga història,
Puix dels temps que pasaren, tan sols en la memòria
Queden falses grandores y gegantins errors.

No escoltarás la llira de les còrdes daurades;
A los oits ja cansen les cobles ensucrades
Dirigides á dames y rebosant passió;
Al vat ja vuy no escolta que nos canta la guèrra,
Ni al que plorós y trémul malaix á la térra
Perque la que éll adóra desprecia sa cançó

Els vells idols caigueren; del mon la melengia
No podrá desvaneixer la santa poesia
Cantant la feudal dama y'l patjo enamorat:
Tots de la edat passada saben la vera esencia,
Y á la memòria porta d'un castell la presencia
Els crims y les vergonyes d'aquells temps de crueldat

¡Cantém, puix, los temps d'ara! ¡Cantém la
nova era!
Los esfuerços que fasa la humanitat sancera
Per seguir victoriosa lo carro del progrés;
Cantém á la ensenyança qu'als pòbles vuy despèrta,
Y á la escola que sempre te á tots sa porta obèrta
Pera ensenyar de ciencia lo lluminar ençes.

Saludém la caiguda del mon antich qu'atèrra,
D'aquells temps d'ignorancia y de tremenda guèrra
En que estaben los pòbles venuts y esclaviçats,
Y entoném brusents himnes de llaus y de victòries
Al progrés qu'es presenta entre rialleres glòries,
Progrés que l'ombra antiga disipa ab claretats.

Saludem la cargada del món antic que s'atura
D'aquells temps d'ignorancia y de tenebrosa guerra
En que estaven los pobles venuts y esclavitzats,
Y entoncu bruscents himnes de llurs y de victories
Al progrès que es presentat entre viallesas glories,
^{que és que es presentat}
Y que la nostra antiga donja ab claustrats

<p>Ya el cap d'alta montayna ahon l'aguila s'atura
 O la sempre flairosa y verdetjant planura
 No servixen d'asiento al castell señorial
 En lo alt l'observatori de lo del cel s'entera
 Y baix roda en la fabrica la maquina llautjera
 36 Y al cel sens tregua insensa son negre fumeral</p> <p>La ciutat que poruga del corsari futjia
 Y en lo alt del aspre monte, ses cases construya
 Pera poder defendre's dels perills de la mar
 Huy á no te que temre de berberiscs la racha
 Y baixa de l'altura y s'esten per la platja
 42 Y pot ab tota terra en son port comerciar.</p> <p>Per les altives serres y els barrancs perillosos
 Ahon antes acampaben los bandolers furiosos
 Fent difisil la marcha del pobre pasatjer
 Huy el pastor veu com pasa vomitant fumageres
 El tren per qui es foraden les montaynes sanseres
 48 Y que es presenta als pobles de pau com mitsajer</p> <p>El comers tot hu abarca y fá que sinse duptes
 Dels mes distints paisos, els diferents productes
 Entre si els pobles cambien en fraternal amor
 Ell fá que al Norte vacha pera causar envecha
 El vi daurat de Espanya que en lo got espurnecha
 54 Y les pells d'allá porta en ales del vapor.</p> <p>Per les blaves planures ahon corria llautjera
 Poruga y reselosa la mercant nau velera
 L'atac esperant sempre d'algun pirata odiós
 Huy el peixcador contempla de peu en sa barqueta
 Com pasa el trasatlantic la ola deixant desfeta
 60 Y asotant cruel les aygües ab sa helis poderos.</p> | <p>Ya'l cap d'alta montayna ahon l'aguila s'atura
 O la sempre flairosa y verdetjant planura
 No servixen d'asiento al castell senyorial;
 En lo alt l'observatori de lo del cel s'entera,
 Y baix ròda en la fábrica la máquina llautjera
 Y al cèl, sens tregua, incensa son negre fumeral.</p> <p>La ciutat que poruga del corsari fugía,
 Y en lo alt del aspre monte, ses cases construía
 Pera poder defendre's dels perills de la mar,
 Vuy ja no te que témre de berberischs la ratja,
 Y baixa de l'altura y s'esten per la platja,
 Y pot ab tota tèrra en son pòrt comerciar.</p> <p>Per les altives serres y els barranchs perillosos,
 Ahon abans acampaben los bandolers furiosos,
 Fent difisil la marja del póbre pasatjer,
 Vuy'l pastor veu com passa, vomitant fumagueres,
 Lo tren per qui es foraden les montaynes sanceres
 Y que es presenta als pòbles de pau com mitsajer.</p> <p>Lo comers tot ho abarca y fá que, sense duptes,
 Dels més distints paysos, els diferents productes
 Entre sí els pobles cambien, ab fraternal amor;
 Al Nort éll fa que vaja pera donar emveja,
 Lo vi daurat d'Espanya, que en lo got espurneja,
 Y les pells d'allá porta en ales del vapor.</p> <p>Per les blaves planures, ahon corria llaujera
 Poruga y recelosa la mercant nau velera,
 L'atach esperant sempre d'algun pirata odiós;
 Vuy'l peixcador contempla dret dalt de sa barqueta,
 Cóm passa'l trasatlantich, l'ona deixant desfeta,
 Y açotant cruel les aygües ab l'hélic poderós.</p> |
|---|---|

Ja l'alt cap d'alta montanya alon l'aguila s'atura
Ola sempre plorosa y s'esclapant plànura
No revixen d'ariento al castell rectorial
En lo alt l'observatori de lo del cel s'entura
I baix i'oda en la fabrica la màquina Manijera
I al cel, sens tragua, intensa son negre funeral.

La ciutat que poruga del corsari fulgia,
I en lo alt del esque monte, res cases construja
Per poder defensar ~~de~~ ^{de} los perills de la mar,
Huy ja no te que temre de verberichs la vatge
I baixa de l'altura y s'esten per la platja
I pot ab tota terra en son port comersar.

Per les altives serres y els barranchs perillors,
Alon ~~de~~ ^{de} acampaben los bandolers furiosos,
Fent d'ipil la margia del pobre passatjer,
Huy el pastor sen com passa, vint tant fumaixeres,
Lo tren per qui es foraden les montanyes ranceres
I que es presenta als pobles de pan com missatjer.

Lo comers tot ho abarca y fa que sense dutes,
De mes distints pagors, els diferents productes
Entre, ni els pobles cambien ab fraternal amor,
~~El que al port de la que porta~~ ^{per a donar energia} ~~no començava~~
~~El que al port de la que porta~~ ^{per a donar energia} ~~no començava~~
Ho vi dauat de Espanya que en lo got esquinella
I les pelts d'alta porta en ales del vapor.

Per les blaves plànures, alon corria Manijera
Poruga y seclora la mercant non seclora,
I atach esperant sempre d'algun pivata colio,
Huy el pescador contempla de pen en la barqueta
Com passa el trasatlantic, la ola despaunt desfeta,
I astant cruel les cigries ab sa helis poder os.

«¡Avant!» Autògraf de Vicent Blasco Ibáñez (corregit per Constantí Llobart)
Biblioteca Valenciana. 2 de 4 (v. 31-60)

- El gran fluit electric del mon se posesiona
 C^aA son oculta forsa inmensa expansió dona
 Extenent los seus ñervis sobre terra y baix mar
 Y funsiona el telegrafo eixa arpa gegantina
 Cuals cordes puntejades per vivrasió divina
 66 Lo pensament del home molt llunt van á portar.
- Lo gran fluit electrich del mon se posesiona,
 C^aA son oculta força inmensa expansió dona,
 Extenent los seus nyervis sobre térra y baix mar;
 Y funciona'l telègrafo, eix arpa gegantina,
 Quals cordes, puntejades per vivració divina,
 Lo pensament del hòme molt llunt van á portar.
- Per un cable de ferro la llum huy se pasecha
 Y ensen el voltaic foco que ses tregua espurnecha
 Alcantant en nit fosca cual sol allumenar
 El altiu pararrayos la tempesta desarma
 Y el gicotet telefono ab prontitut qu'alarma
 72 La debil veu humana molt llunt la fá aplegar
- Per un cable de ferro la llum vuy se paseja,
 Y encén lo voltaich foco que sens tregua espurneja,
 Alcançant en nit fosca qual sòl allumenar;
 L'altívol pararrayos la tempesta desarma,
 Y'l gicotet telèfono ab prontitut qu'alarma
 La débil veu humana molt llunt fá resonar.
- La siensia es subirana en tot el hemisferi
 Ya del mar les entrañes no son ningun misteri
 Ab ses plantes que creixen á una llum boreal
 El gran motor electric la blaba aygua barrena
 Y el submarino nada junt á la gran ballena
 78 Y el mon joyos aclama la gloria de Peral
- La ciència es subirana en tot l'ample hemisféri;
 Ya del mar les entranyes no son nengun mistéri
 Ab ses plantes que creixen á una llum boreal;
 Lo gran motor electrich la blava aygua barrina,
 Nadant ab la ballena va la nau submarina,
 Y'l mon joyos aclama la glòria de Peral
- ¡Oh progrés incansable! ¡Oh compañ de la
 siensia
 A ton impuls dolsisim desperta la consiensa
 Dels pobles que amorosos se miren com germans
 Ya les nacions no lluiten en lo cam de batalla
 Y en el grandios sertamen del genit que treballa
 84 Noblement competixen ab l'obra de ses mans.
- ¡Oh, progrés incansable! ¡Oh, compañ de la
 ciencia!
 A ton impuls dolsisim desperta la consiencia
 Dels pobles que amorosos se miren com germans;
 Ya les nacions no lluyten en lo cam de batalla,
 Y en lo grandios sertàmen del gení que treballa
 Noblement competixen ab l'obra de ses mans.
- El poble que per debil tiranisat estaba
 Y achenochat, al despota somicant imploraba
 La llibertat ansiada qu'en sos drets la compren
 Ya no mes á la soplica y al amarc plor s'entrega
 Si llibert demana y el de dalt se la nega
 90 Furiós arma sa destra y llibertat se pren
- Lo pòble que per debil tiraniçat estaba
 Y agenollat, al despota somicant imploraba
 La llibertat ansiada, qu'en sos drets la compren;
 Ya no més á la súplica y al amarch plòr
 s'entrega;
 Si llibertat demana, y ja qui li la nega,
 Furiós arma sa destra y llibertat se prén.

El gran flux elèctric del món se posa en via,
 Et son oculta força, i immersa expansió doncs,
 Estenent los seus títivis sobre l'assa i baix mar,
 I funciona 'el telègraf, així agra gegantina,
 Qualse cordes, mitjades per viassos divins,
 Lo pensament del home molt llunt van a porta.

Per un cable de ferro la linea ~~tra~~^{tra} se pareggia
 Tensen ~~15~~¹⁵ voltaish poco que ~~per~~^{per} trogna esunegione
 Alcantant en nit poca qual ril allumerar.
 El ~~altim~~^{altim} ~~paravay~~^{paravay} la tempesta des arna
 T'ill ~~giedet~~^{giedet} telefono al prontitut qu' alavna
 La debil ~~ben~~^{ben} humana molt ~~thut~~^{thut} ~~la~~^{la} ~~pa~~^{pa} ~~apligar~~^{apligar}
perwiz

[illegible]

¡Oh, prodigio, incalculable! ¡Oh, compatriota de tu ^{ciudad} patria!
 O tu impulso doctísimo despertó la conciencia.
 De los pollos que amorosos se unen con germanos.
 De las naciones no unidas en la caza de batalla.
 Y en el grandioso certamen del genio que trabaja
 Noblemente conquistó en la obra de sus manos.

El poble que per debilitat tiranitzat estava,
i apossat, al despota somicant, implorava
la llibertat unida, q' ~~al~~ ^{en un dret} ~~seu~~ ^{ta} ~~com desolat~~ comprava,
La no mires a la suplica, z al amarellor i' intègor,
Si llibertat ^{no l'heu} demana, z el de dalt se la nega ^{de nega},
Furiv arma sa destina z llibertat se pren

<p>Lo mon camina apresada del progrés per la senda
No ya obstacul que talle sa carrera tremenda
Y ses glories disipe como lo vent desfá al fum
Los que al pasat li canten, que adoren les tenebres
Que els fills del segle deneu mes adorem les febres
96 Del inventor que pensa de la siensia á la llum</p>	<p>Lo mon camina apresada del progrés per la senda;
No hiá obstácle que talle sa carrera tremenda,
Y ses glories disipe como lo vent desfá al fum;
Los que al passat li canten, que adoren les tenebres;
Que els fills del segle dèneu més adorem les febres
Del inventor que pensa de la ciència á la llum.</p>
<p>Genits del nostre segle de inspirasió divina
Mentres carbons y ferros tinga la fosca mina
En vostra noble empresa ni un sol instant pareu
Feu funsionar la maquina que tant al home achuda
Esclaviseu la gispa qu'anaba avans perduda
102 Y que la siensia entone himne brulent á Deu</p>	<p>Gènis de nostre segle de inspiració divina,
Mentres carbons y ferros tinga la fosca mina,
En vostra noble empresa ni un sol instant pareu;
Feu funcionar la máquina que tant al hòme ajuda,
Esclaviçeu la gispa qu'anaba avans perduda,
Y que la ciència entone himne brulent á Deu.</p>
<p>La humanitat desperta de sa antiga ignorancia
Huy sens tregua camina ab altiva arrogancia
Del progrés per la senda á pasos de gegant
Ya barbaros pareixen los tems dels nostres avis
Avant glorios echersit de inventors y de sabis
108 ¡No deixeu qu'el mon dorga! ¡Avant per
sempre avant!</p>	<p>La humanitat desperta de sa antiga ignorancia;
Vuy sens tregua camina ab altiva arrogancia
Del progrés per la senda á pasos de gegant:
Ya bàrbaros pareixen los temps dels nostres avis,
¡Avant glorios eixèrcit de inventors y de sabis!
¡No deixeu que'l mon dorga! ¡Avant, per
sempre avant!</p>

La mon camina apressa del progrés per la senda;
 No ja obata^{de} que talla sa carrera treuenda.
 I ses glories d'ajie como lo vent despa al fuir;
 Los que al pasat li canten, que adoren les tenebres;
 Que els fills del regle dèuen més adoren les febres;
 Del inventors que pensa de la ciència a la llum.

Gènits del nostre regle de inspiració divina
 Mentre carbons y feros tinga la porca mina.
 En vostra noble empresa ni un sol instant parau
 Feu funcionar la màquina que tant al home agfuda
 La clarificen la gropa qu'anaba avans perduda
 I que la ciència entone himne brisant a Deu.

La humanitat desperta de sa antiga ignorancia
 Huy vent tregua camina ab altiva arrogancia
 Del progrés per la senda a pasos de gegant;
 La barbaros pareix en los temps dels nostres avis
 Avant glories exerceit de inventors y de sabis!
 ¡No deixen que al mon dorja! ¡Avant per reque avant!

Poesia autògrafa de
 Vicent Blasco Ibáñez

La corrigí tal com
 està per a presentarla al
 centanier del any
 optant a la Els Nostres

«¡Avant!» Autògraf de Vicent Blasco Ibáñez (corregit per Constantí Llobart)
 Biblioteca Valenciana. 4 de 4 (v. 91-108)

Bibliografia

- AHUIR, A. (2005) «Les memòries d'un literat. Una desconeguda font biogràfica de Constantí Llombart. Les notes de Ramón Andrés Cabrelles», dins V. J. Escartí; R. Roca (ed.) *Constantí Llombart i el seu temps*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 257-303.
- ANDRÉS CABRELLES, R. (2006 [mecanoscrit en castellà 1952, 1a ed. en català no oficial 2004-2005]), J. Descalç «Introducció»; J. A. Àrias (ed.) *Constantí Llombart. Biografia íntima*, València, L'Oronella. [1a ed. *Lletraferit*, València, núm. 74-78, abril de 2004-maig de 2005]
- BALLESTER, J. (1987) *Francesc Almela i Vives*, València, IVEI-Alfons el Magnànim.
- BLASCO, Vicent [sic] (1882) «La torre de la Boatella», dins *Lo Rat-Penat. Calendari llemosí corresponent al any de 1883*, València, Emprenta de Emili Pasqual, p. 81-88.
- BLASCO IBÁÑEZ, V. [manuscrit sense nom] (s. a. [1890 o 1891]) «¡Avant!», València, Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu, Arxiu Francesc Almela i Vives, caixa 25, escriptors valencians II [sense catalogar, 4 fulls corregits per Constantí Llombart (sense nom), precedits d'un full manuscrit de Ramon Andrés i Cabrelles (maig de 1953), dins una carpeta manuscrita per Andrés Cabrelles (sense nom) «Un autògraf en valencià i en vers de Vicent Blasco Ibáñez»].
- (1967) A. Cucó (ed.) *Narracions valencianes*, Barcelona, Lavínia.
- BLASCO IBÀNYEG, Vicent [sic] (1933) *Hugo de Moncada. Obra inèdita. Homenatge de Lo Rat Penat*, València, Edicions de Lo Rat Penat (tip. Fill de Francesc Vives Mora).
- CHABÀS, R. (1889) «Lo moviment lliterari artístich y arqueològich á Valencia», *L'Avens literari artístich científich* [2a època], núm. 12, 25-12-1889, Barcelona, p. 202-206.
- CUCÓ, A.; BLASCO, R. (1992) *El pensament valencianista (1868-1939)*, Barcelona, La Magrana.
- ESCRIG, J. (*DEscrig*) (1851) *Diccionario valenciano-castellano*, València, impremta de J. Ferre d'Orga [2a ed. 1871, València, Librería de Pascual Aguilar].
- ESTRELA, J. E. (2015) *Constantí Llombart, dinamitzador de la Renaixença valenciana* [tesi doctoral dirigida per V. J. Escartí, Departament de Filologia Catalana, Universitat de València]. Disponible en línia a: <<http://hdl.handle.net/10550/50166>> [Consulta: 28 de juliol de 2018]
- FERRANDO, A.; NICOLÀS, M. (2017) *Història de la llengua catalana (Nova edició revisada i ampliada)*, Barcelona, UOC.
- FORNES ANDRÉS, A. (1979) *País Valenciano*, Madrid, Nebrija, 160 p.
- GONZÁLEZ DEL RIVERO, P. R. (2013) «Vicente Blasco Ibáñez, “alter ego” del joven que escribía basura romántica. Mirada panorámica a los primeros años de su carrera literaria (1883 a 1894)», *Revista de Estudios sobre Blasco Ibáñez*, núm. 2, p. 71-83.
- GUARDIOLA, M. I. (2005) «L'aportació de Llombart al diccionari d'Escrig», dins V. J. Escartí; R. Roca (ed.) *Constantí Llombart i el seu temps*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 233-255.

- JUST, J. (1990 [1a ed. 1929]) *Blasco Ibáñez i València*, València, IVEI.
- LLOMBART, C. (1881 [manuscrit]) *La joya de Carcagente ó El hallazgo de la Virgen de Aguas Vivas: Auto en tres actos y en verso*, València, Biblioteca Valenciana (BV Manuscritos-BV Carreres-Signatura: Mss/1126). També disponible en línia a: <<http://bivaldi.gva.es/va/consulta/registro.cmd?id=6435>> [Consulta: 28 de juliol de 2018].
- (DLlombart) (1887) *Diccionario valenciano-castellano*, València, Librería de Pascual Aguilar. [També conegut com a *DEscrig-Llombart* o 3a ed. *DEscrig* 1851 (2a ed. 1871).]
- MARTÍ MESTRE, J. (2005) «Constantí Llombart i la llengua», dins V. J. Escartí; R. Roca (ed.) *Constantí Llombart i el seu temps*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 201-231.
- PÉREZ MORAGÓN, F. (2005) «Constantí Llombart, el pobre de les grans empreses», dins V. J. Escartí; R. Roca (ed.) *Constantí Llombart i el seu temps*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 37-53.
- REIG, R. (2011) *Vicente Blasco Ibáñez, una biografía*, València, Faximil Books Edicions Digitals.
- ROCA, R. (2006) «Introducció», R. Roca (ed.) *Constantí Llombart. Poesies valencianes*, València, AVL, p. 9-90.
- (2007) *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, València, PUV.
- RODA, L. (2017) «Prefaci: L'èxit literari i cinematogràfic mundial de Blasco Ibáñez», dins R. Blanes; A. López; M. A. López; V. Sanchis, *Burjassot y Vicente Blasco Ibáñez (un vecino universal)*, Universitat Popular de Burjassot, p. 11-44.
- RUBIO CREMADES, E. (2013) «Los inicios literarios de Vicente Blasco Ibáñez: “Fantasías. Leyendas y tradiciones”», *Revista de Estudios sobre Blasco Ibáñez*, núm. 2, p. 57-69.
- SALES DASÍ, E. J. (2016) «Blasco Ibáñez: del caballero medieval al conquistador de mundos», *eHumanista IVITRA*, v. 10, University of California Santa Barbara, p. 137-150.
- SANCHIS GUARNER, M. (1982 [1a ed. 1968]) *Renaixença al País Valencià*, València, Eliseu Climent ed.
- SIMBOR, V. (1997) «La Renaixença i la normalització literària», dins F. Carbó; R. X. Roselló; J. L. Sirera (ed.) *Escalante i el teatre del segle XIX*, València / Barcelona, IIFV / PAM.
- SOLER I GODES, E. (1958, febrer) «In memoriam. Ramon Andrés Cabrelles», *Valencia Atracción*, núm. 277, p. 6-7.
- VILA FRANCÉS, A. (2014a, 30 gener) «Un poema desconocido de Blasco Ibáñez», *El Cotidiano Diario Digital*, <<http://www.elcotidiano.es/un-poema-desconocido-de-blasco-ibanez/>> [Consulta: 28 de juliol de 2018].
- (2014b, 16 febrer) «Historia de un “poema olvidado”», *El Cotidiano Diario Digital*, <<http://www.elcotidiano.es/historia-de-un-poema-olvidado/>> [Consulta: 28 de juliol de 2018].

JOAN MILLET
D'Avalos i el curial, 2018
Tècnica mixta